

Tom: LXXVI. Miscell:

~~P. III. 18.~~ EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.

17-18.

VITEBERG.

SIGNAT. MDCCCXIII.

p)

IN NOMINE JESU!

Explicatio priorum trium commatum Psal. XIV.

Dixit Insipiens in corde suo, non est DEUS &c.

Quam
PRÆSIDE

Viro Admod. Reverendo, Amplissimo, Excellentissimoq.

Dn. WILHELMO LYSERO

SS. Th. Doctore & Prof. Publ. celeberrimo, Alumnorum Elect.

Ephoro meritissimo, & Facultatis Theolog. p. r. DECANO,

Dn. Praeceptore, Patrono, Promotore & Affine

suo, omni observantiae cultu aetatem suscipiendo

placide Examini publico submittit

M. Gottfried Christianus Bose Lips.

ad d. 23. Septemb. in Auditorio Majori horis matutinis.

WITTEBERGÆ,

Typis JOHANNIS RÖHNERI, Acad. Typogr.

ANNO MDC XLI.

IN NOMINE JESU!

DE origine & felicitate nostrâ primâ, quâ per peccatum
(proh dolor!) excidimus, serîo ac sepè cogitare utile pari-
ter ac necessarium esse multa S. Scriptura loca evincunt. Me-
morabilis est inter reliqua ille Apocal. c. 2, 5. Memor esto
unde excideris, qui etsi propriè de primo illo per peccatum re-
cessu non loquitur, haud incommode tamen huc referri potest.
Hâc namq; exhortatione ad humilitatem, qua ornamentum
Christianorum est maximum, imò ad medicine salutaris an-
xium desiderium non parùm excitamur. Originem autem
omnis mali esse Adami protoplasti nostri lapsum & recessum,
omnes uno ore protestentur; recessum inquam, ex statu gratie
& felicitatis, ad iræ & damnationis statum. O tristem re-
cessum! O descensum tragicum! Similis esse voluit altissimo &
sapientissimo, & lapsus est in profundum, similisq; factus est
stulto. Vitam appetit & mortem comedit; beatitudinem ve-
natus est, & inutilis, abominabilis & infelicissimus evasit.
Uno verbo DEI mandatum fregit: hinc illa abominatio, hinc
ille lachryme. Non E. est ut cum sophistis dicamus; si Adam
peccavit, quid hoc ad nos? Imò ad nos! Pater quæ facit debita,
annon illa à filiis exiguntur? non aliam ob causam quàm quod
substantia paterne heredes sunt. Pareus noster est Adam de-
bitum peccati contraxit & nos ab eo omnem trahimus natu-
ram & substantiam, mirumne igitur, quod & debitorum ejus
heredes evasimus? Bonum commune erat quod Adamo con-
cessum est, ornamentum commune, quo ornatus erat; com-
munis E. etiam est ejus ablatio. Non sibi soli sed & mihi, ti-
bi,

hi, illi amissi illud Adamus. Mandaverat Deus Protoplastis
ut gratiam collatam sibi, non sibi tantum, sed & posteris con-
servarent. Mandaverat ut iustitiam sibi concessam etiam
in suam prolem transfunderent, quare peccante primo homi-
ne, in illo peccavimus omnes. Quod Rex & Consul ut per-
sone publica delinquunt, id luere coguntur Subditi, & tota
Civitas. Nullus Ergo, Nullus se hic excludere potest, Omnes,
Omnes retrocessimus, stulti, inutiles, abominabiles facti su-
mus, hic etiam ne unus quidem est & remansit qui bonum
señetur. Hujus assertionis testem omni exceptione majorem
produco hic Davidem, cujus mihi verba ad presentem hanc
disputationem elegi, & cum hoc dicto, tum Pbotin. tum Cal-
vin. & Pontificij variè & nequiter abutantur, cum nimirum
Davidem hic vel non de omnibus hominibus, vel de actualibus
tantum, non autem originali simul peccatis loqui asserant,
quantò etiam vigilantiorum se prebet Satanas in sanà et-
iam hujus articuli per organa sua doctrinà pervertendà &
corrumpendà, tantò studiosiores nos esse decet in veritate
caelesti asserendà & à strophis nebulisq; adversariorum vin-
dicanda. Quapropter placuit simplicem ac veram horum
verborum sententiam è contextu & concordantiis eruere
ac simul an Adversariorum fadeat dogmatibus vel secus, at-
tentè pensitare. Quod dum facimus te, DEUS Ter. Opt. Max.
ardentissimis votis invocamus ut nobis luce gratie tue viam
monstrare velis, quo depulsis omnium errorum tenebris ve-
rum verbi tui sensum inquiramus, inquisitum perpendamus,
perpensum ad nominis tui gloriam ac nostrorum omnium
exolumentum transferamus. Amen! fiat!

Ante-

ANtequam verò ipsam verborum explicationem accedamus, monitum Augustini sequi lubet: Utile est varias translationes conferre, unam familiarem retinere: ut ex ipsa collisione multarum uberior veritatis lux appareat.

Textus Originalis.

1. לִמְנַח לְדֹר אִמֵּר נָבֵל בְּלִבּוֹ אִין אֱלֹהִים
הַשְׁחִיתוּ הַתְּעִיבוּ עֲלֵיהֶם אִין עֲשֵׂה טוֹב:
2. יְהִי מִשְׁמַיִם הַשְׁקֵף עַל בְּנֵי אָדָם לְרֵאוֹת
הַיֵּשׁ מִשְׁכִּיל דַּרְשׁ אֶת־אֱלֹהִים:
3. הַפֶּל סֵר יִהְיֶה נֹאֲלָתוֹ אִין עֲשֵׂה טוֹב
אִין גַּם אַחֲרַי:

Verba quæ à Paulo Rom. 3, 10. seqq. ex hoc Psalmo adducuntur.

ὁ δὲ δίκαιος ἄδὲ ἐστὶν ὁ συνών, ὁ δὲ ἐστὶν ὁ ἀκρίτων τὸν θεόν. Πάντες ἐξέκλιαν, ἀμα ἠρξισθησαν. ὁ δὲ ἐστὶ ποιῶν ῥησιμότητα, ὁ δὲ ἐστὶν ἕως ἑνός.

VERSIONES.

I. Onkelos:

לְשִׁבְחָהּ עַל יַד דְּוֹר אִמֵּר מִפֶּשַׁע בְּלִבָּהּ לִית
שְׁלֹטֵן אֱלֹהִים בְּאַרְצָהּ חִבְלוֹ עֹבְרֵיהֶון חֲקֵי מִבְּתַתָּא
אִשְׁכְּחוּ עִילָא לִית דְּעֵבֵר טַב:
יִי מִן שְׁמַיָא אֹרִיךְ עַל בְּנֵי אָדָם לְמַחְמוֹ
הֵאִיִּה מִשְׁכִּיל תִּבְעֵ אֶלְפִין מִן קַדְמֵ יִי:
כְּלִחוֹן זְרוּ לְאַחֲרָא פְחָרָא אֲתִרְשְׁלוּ לִית דְּעֵבֵר
טַב לִית אַף חַר:

Cbal-

Chaldaica Paraphrasis translatio.

Ad laudandum per Davidem.

Dixit insipiens in corde suo: Non est potestas DEI in terra: corruerunt opera sua, execrati sunt bonum: adinven-
runt occasionem: Non est qui operetur bonum. 2. Dominus
de caelo aspicit super filios hominum, ut videat num sit intel-
ligens, qui quærat doctrinam à conspectu Domini. 3. Omnes
conversi sunt retrò, simul obtorpuerunt: non est qui operetur
bonum, non est ne unusquidem.

2. *Versio LXX.*

Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ
Δαυὶδ.

Ἐἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτῆ, ὅτι θεός. διαφθάρσων
καὶ ἐβδελύξῃσιν ἐν ἐπιτηδεύμασιν, ἃ ἐστὶ ποιῶν χρηστότητα.
Κύριος ἐκ τῶ οὐρανῶ διεκύψεν ὅπτι τὰς ἡοὺς τῶν ἀνθρώπων, τὰ
ὁθεὶν εἰ ἐστὶ συνίων, ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν. Πᾶντες ἐξέκλιναν, ἅμα
ἐχρηώθησαν, ἃ ἐστὶ ποιῶν χρηστότητα, ἃ ἐστὶν ἕως ἐνός.

3. *Vulgata.*

In finem Psalmus David.

Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt
& abominabiles facti sunt in studiis: Non est qui faciat bo-
num. Dominus de caelo prospexit super filios hominum, ut
videat si est intelligens, aut requirens DEUM. Omnes decli-
naverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum,
non est usq; ad unum.

4. *Junij & Tremellij Versio.*

Magistro Symphoniae Ode Davidis.

Dicit stultus cum animo suo non est DEUS: Corruptunt,
abominandam quamq; actionem perpetrant, non est qui fa-
ciat bonum. Ichova è caelis prospexit super filios hominum
ut videat, an sit ullus qui intelligat, qui requirat DEUM,
Unusquisq; recessit, Omnes simul putridi facti sunt, non est
qui faciat bonum non est vel unus.

5. *Pagnini.*

Victori Davidi.

Dixit nebulo in corde suo, non DEUS: corruerunt,
abomi-

abominabile fecerunt facinus; non faciens bonum. Dominus è cœlis prospexit super filios hominum, ad videndum an sit intelligens, quærens Deum. Omnis recessit, pariter rancidi facti sunt; non faciens bonum, non etiam unus.

6. *Tigurina.*

Victori Davidis.

Dixit stultus in corde suo non est Deus, corruperunt viam suam, abominabile faciunt opus, non est qui faciat bonum. Jehova è cœlis prospexit super filios hominum ut videat an sit intelligens. Omnes declinaverunt, pariter factuerunt, non est faciens bonum non est etiam unus.

7. *Versio.*

Biblia germanica in ipso reformationis opere Augusta excusa & A. 1518, 27. Jan. absoluta ita reddunt.

Do David sahe das gemeret wurden die affterkoser. vnd falschen versager. do machet er diesen Psalmen. vnd yn sungen die senger. vnd verdampfen die lügner. die da vnwarhayt sagten. vnd dieses Psalms übergeschriffte ist

Der Psalm in das Ende David.

Der vnweise sprach in seinen Herzen / Gott ist nit / sie seynd zerstreuet vnd seynd worden vnmenschlich in ihren lernungen; Er ist nicht der da thut das Gut. Er ist nit vnns zu ainem (Pl. 53. bis zu einem) der Herr schawet von Himmel über die Sün der Menschen / daß er sehe ob da ist ein versteender oder suchender Gott. Alle naygen sy sich mit ainander vnd seynd vnnütze worden / er ist nicht der da thut das gut / er ist nicht vnns zu ainem.

8. *Psalterium cum apparatu vulgari pro more barbarico translationum. Meris impressum per Casparum Hochfeder, anno Domini 1513. sic habent.*

Diesen Psalm macht David / do er sach daß gemeret würden die affterkoser vnd falschen versager / vnd yn sungen die senger / vnd verdampfen die lügner die die vnwarheit sagten. Den Psalm sprich / daß dein fründ von verr gesund wieder heym kumme. Der vnweyses sprach in seinen Herzen / Gott ist nit. Zerstört vnd vnmenschlich sind sie worden in ihren lernungen (Pl. 53. Sie sint zerstört vnd schulich worden in den böshheiten) er ist nit der da thuet das

daß gut/er ist nit vnns zu eynem. Der HErr von Hymel sahe vff die Sün der menschen/daß er sahe ob ist ein verstender oder suchender Gots. Alle neigten sie sich mit einander/ vnd sind vnns worden/er ist nit der do thuet daß gut/er ist nit vnns zu einem.

9. Versio Dietenb.

Ein Psalm David/ dem starcken Oberwinder/
dem Vergießer seines Bluts/ dem der den Ewigen Lohn
gibt/hoch zu singen biß zum End.

Der Bntweise hat gesagt in seinem Herzen/ Es ist kein Gott/ sie seind verderbet vnd grewlich worden in ihren Thun/da ist keiner der guts thut. Der HErr sahe vom Himmel auff der Menschen Kinder/ daß er sehe/ ob jemand verständig were/ vnd nach Gott frage. Aber sie waren alle abgewichen/ vnd alle mit einander vntüchtig/da war keiner der guts thut/ auch nit einer.

10. Psal.

Ein Psalm Davids dem Sängermeyster übergeben.

Der Narr spricht in seinem Herzen/ es ist kein Gott/ sie haben sich verderbet/ sie haben sich zum grewel gemacht mit ihren thun/da ist keiner der gutes thut. Der HErr schawet vom Himmel herab auff die Menschen Kinder/ daß er sehe ob irgend ein kluger verhandent sey/ der nach Gott frage. Aber sie sind alle abgewichen/ sie haben sich allesambt stinckend gemacht/ da ist keiner der gutes thut/ auch nicht einer.

11. Versio B. Lutheri.

Ein Psalm Davids vorzusingen.

Die Thoren sprechen in ihrem Herzen/ Es ist kein Gott/ sie tügen nichts/ vnd sind ein Grewel mit ihrem Wesen/ da ist keiner der guts thut.

Der HErr schawet vom Himmel auff der Menschen Kinder/ daß er sehe/ ob jemand klug sey/ vnd nach Gott frage.

Aber sie sind alle abgewichen/ vnd allesampt vntüchtig/ da ist keiner der guts thut/ auch nicht
Postquam

Postquam nunc textum fontesq; ipsos & præcipuas ejus
versiones recensuimus, restat præterea ut pergamus porro &
in ipsam rem ingrediamur, in qua tria cumprimis membra
lectorum exhibebimus. Primò analysin textus evolvemus inq;
verum & genuinum sensum priorum trium commatum inquir-
remus. 2. Deinde Quæstiones controversas ad illustrationem
textus facientes adducemus. Et 3. denique aphorismos practi-
cos brevibus subjiciemus. Ante autem quàm à nobis id fiat
de Titulo ejusque partitione nonnulla præmittemus.

TITULUS.

Ut igitur prius de eo quod priori à nobis propositum est lo-
co agamus, continetur titulus his verbis: לְמִנְצַח לְרִיבְרִיב in quo
duo cumprimis sunt notanda. 1. *Autorem*. 2. *Adjunctum*.
Autorem quod spectat principalem uti totius Scripturæ Cano-
nicæ totiusq; libri Psalmorum; ita & particula ejus esse Spi-
ritum S. *per quem locuti sunt sancti DEI viri* 2. *Pet.* 1, 21. dubitan-
dum non est, præcipuè cum constet adduci ex eo nonnulla à
D. Paulo *Rom.* 3, 10. *segg.* Unde omninò illud quoq; liquet ex
numero Scripturæ canonicæ hunc Psalmum non esse excluden-
dum. Instrumentalis autem ejus Autor *David* est, cujus ope-
rà in eo componendo usus est Spiritus S. quiq; fuit amoenus
psalmis Israelitarum 2. *Sam.* 23, 1, 2, quod etsi illa ipsa verba
quæ præfiguntur, satis attestantur. : Fuerunt tamen & jam
olim ante S. Augustini tempora qui de eo dubitarunt. *Sunt* in-
quit 1. 17. de civ. Dei c. 14. *qui putant non à Davide factos psalmos,*
nisi qui prænotantur, IPSIUS DAVID, qui verò habent in tituli, IPSI
DAVID, ab aliis factos, personæ ipsius fuisse coaptatos. Quæ o-
pinio etsi cumprimis à Judæis ex odio erga Christianos ortum
suum deducat, ut egregie ex *Jacobo Peresio, Ludov. Vv.* in Comm.
ejus loci demonstrat; Constat tamen nonnullos etiam ex Pa-
tribus calculo suo eandem approbasse. Unde *Hilar.* in præfat.
Psalmor. *Hujus libri non unum & quid in Davidem, sed plures fuisse*
autores, quorum aliqui longè ante Davidem vixerint, & suos hymnos,
ex antiquiorum patriarcharum scholis acceperint & à tunc usq; ad
avermysæ & sic iterò reliquerint, aliqui verò post Davidem vitam
habuerunt.

B

habue-

habuerint. Verum pleriq; ex patribus *Orig. Ambros. Augustin. Casiodor.* unius David Psalmos omnes opus esse tradunt. Et ex Evangelio etiam *S. August. l. d.* idem evincit: *Quæ opinio*, inquit, voce Evangelicâ Salvatoris ipsius refutatur ubi ait, quod ipse David in spiritu Christum dixerit esse suum Dominum. Quoniam *Ps. 110.* sic incipit Dixit Dominus Domino meo &c. & cerè idem Ps. non habet in titulo ipsius David sed ipsi David, sicut plurimi. Hæc rectè & egregie prorsus *Augustinus*. Quibus adde quod Hebræi non raro Dativum pro genitivo usurpent, ut ex linguæ hebrææ peritis se accepisse asserit ibidem *Vives* id quod & exempla passim obvia confirmant. Sed etsi dicamus (h) esse h. l. notam Davivi casus quod plurimi asserunt ex orthodoxis, eo tamen nõ negatur Davidem ejus esse autorem, quippe cum possit esse sensus Psalmus Davidi, (subaudi) dictatus & inspiratus à Spiritu S.

Adjunctum denotatur voce מְצַחֵם cujus voculæ ambigüa variâq; significatione induci interpretes tam Græci quam Latini tam variè reddiderunt, ut diù desudandum sit, si quis veram & propriam vim ejus indagare velit. Patres ut *Hieron: August: Remigius Antistodorensis* reddiderunt IN FINEM, secuti fortè LXX *senes*, qui eis τὸ τέλος habent. *Chaldaus* vertit: מְצַחֵם ad laudandum seu ad invitatorium, quod quasi calcant, addant hi Psalmi, ut eò constantius pergamus in precibus ad DEUM fundendis. Nec Recentiores quidem hic aliter se gerunt. Alii *Magistro symphonia, Junius & Tremel. Praecentori, Lutherus, Osiand. &c.* Nonnulli *Victori* seu *Triumphatori*, vel ad triumphandum *Pagninus, Försterus* in Lex: eis הָיָה וְיִנְחָה ad Victoriâ *Theodorion, Symmachus* ἐπιβίκετον *victriale: Aquila* ἡ νικητικὴ *vincens seu effectori victoria. In perpetuum* *Jalkut.*

Et Posteriores quidem rursus scinduntur in partes; Alii enim respiciunt ad modum canendi Levitarum, quorum alii cum conatu superandi reliquos elevatâ magis voce hæc canebant. Hinc *Försterus* Participium pro Gerundio poni existimat, quasi dicat ad vincendum scil: alios vocis altitudine & contentione. Inde & vox מְצַחֵם Victorem seu Triumphatorem significat, qui rem quam inilitissemel feliciter ad finem perducit, unde *1. Sam. 15.* Deo ipsi tribuitur, Alii ad DEUM hæc

hæc referri dicunt & (ה) volunt esse notam Nominativi casus, tribuiq; Deo victoriæ laudem à Davide. Qui in æternum seu perpetuum reddiderunt, putarunt fortè מנצח ל positum pro מנצח quod in perpetuum seu æternum significat, Psal. 10, 11. & denotari volunt Psalmum cujus victoria seu triumphus sit duraturus in æternitatem æternitatum. Ubi observanda paronomasia in nominibus, quæ Hebræis æternitatem seu perpetuitatem & victoriam significant.

Patres qui in finem vertunt nomen crediderunt. מנצח quod in finem significat, quam sententiam & Bellarminus defendit & (ו) vitio Librariorum accessisse suspicatur, verùm pro vulgata ut pugnet, haud dubio id est factum. Theodoretus in Psal. 7. dicit, Propterea in finem seu perpetuam vertisse LXX, eò quòd hæc vaticinia in fine seculorum essent eventura. Plerique tamen Patrum ad allegoriam digredijuntur. In finem, inquit Augustinus, hoc est in Christo, finis enim legis Christus est ad justitiam omni credenti. Remigius Antisiod. Hæc exprobratio, inquit, qua agit in hoc Psalmo ad hæc fit, ut dirigatur in finem, id est, perfectam beatitudinem attribuendo David, id est Christo, non corpori, sed capiti ipsi.

Alii verò qui cum B. Luthero Magistro Symphonie seu Præcentori optimè, nostra quidem sententiâ, reddiderunt. Nam & vox ipsa מצח quæ in Piel tantum usitata, in genere præfecturam & officium ἐργουδιανης denotat, & significat urfit, coëgit, impulit alios ad agendum & perficiendum. Uti Præfecti operum cum primis solent alios ad opus faciendum urgere, ut 1. Paral. 23. vers. 4. ad urgendum super opus Domus Domini. Confer 2. Paral. 34, 12. Esr: 3, 8, 9. Item Roborare seu fortificare juxta R. D. Kimchi in Lib. Radic: quod in Lex: suo notat Pagninus; inde ad Musicam translata Archimusicum, Præcentorem seu Magistrum Cantorum notat, Einen Capellmeister. Quod innuere videtur Lutherus quoque, cum reddidit: Ein Psalm Davids vorzuzingen (subaudi traditus seu commissus.) Indicatur ergo hæc voce Psalmum hunc dandum esse Magistro cantorum, ut melodiam ad quam canendus esset componeret, juxta illorum temporum consuetudinem.

PARTITIO.

Constat autem Psalmus hic tribus potissimum partibus. 1. continet descriptionem & querelam de pravitatem animi totius generis humani à vers. 1. ad quartum. 2. Altera impiorum & sceleratorum hominum malitiam accusat, illisq; ultionem divinam comminatur; accusationi huic deinde adhortatio subjicitur; quâ impios à suis sceleribus revocat & ad respicientiam invitât, à vers. 4. ad septimum. Tertia continet consolationem & votum Ecclesie, liberationem per Messiam expectantis. Verùm enim vero quia de singulis agere non unius disputationis res est; sed integrum commentarium postulant, de priorè tantùm parte & tribus ejus versiculis agere institui, reliquas ad aliud tempus & occasionem commodiorem referaturus: sit igitur bono cum Deo.

MEMBRUM PRIMUM.

Analyſin & veram textûs explanationem continens.

DN dixit (in corde suo). Varia hujus verbi significata in S. Scriptura occurrunt, & ponitur 1. *absolutè* & significat *dixit*, cum altero locutus est, ut Gen: 20, 5. C. 41, 24.

2. Idem significat ac *precepit*, *justit*, *imperavit*. sic Jona II, 11. *& dixit Dominus ad piscem & vomuit Jonam.* LXX *ωρεο[ύ]μαι* precepit. Esb I. 10, 11, Rex **DN** dixit adducere Vastbi Reginam, id est jusſit. Conferantur I. Paralp. XXI, 18. I. Reg: XI, 8. Marc: V, ult. Matth. IV, 3.

3. Significat etiam *celebrare* Psal. XL, 11. *Salutem tuam dixi.* Psal. XXIX, 9. *& in templo totus ipse DN dicens gloriam.* Sic 1. Cor: XII, 3. *Nemo potest Jesum Dominum dicere.* Ubi Paulus voce *ειπείν* juxta LXX virales usus est.

4. Significat *respondere* Gen. XXII, 11. *Qui dixit ecce me.* Lutherus *Er antwortet: Hier bin ich.* Item C. XVI, 8. C. XXI, 30.

5. Significat *vocare*, *nominare* Es. IV, 3. *Sanctus dicitur.* C. XIX, 18. *Civitas Hæres dicitur.* C. LXI, 6, C. LXII, 4. Jer: VII, 32.

6. *Significare* Exod: XIII, 5; Num. XX, 14.

7. Deniq;

7. Denique significat cogitare, decernere, velle, statuerere,
 2. Sam. XXI, 16. Item discursum formare seu *λογισμα* quo
 vocabulo utuntur sapius Evangelistæ Marc. c. II. 6. Luc. IX, 47.
 Matth. IX, 1. Marc. V, 28. Conferantur dicta Gen. XXVI, 9. Gen.
 VIII, 20. Exod. I, 14. Deut. VII, 17. 11. Sam. XXI, 16. Maximè
 autem significat animo volvere & cogitare, quando additur *לבב*
 in Corde uti h. l. Dicere autem in corde idem est ac tacitè intra
 sese meditari licet aliud quandoq; vel verbis vel gestibus simu-
 letur exterius; Indicatur Ergò h. l. vafrities exterius de DEO
 benè loquentium, vel bona quædam operantium, sed malè in-
 tus de eo sentientium. Dicit impius corde licet sibi ipsi per-
 conscientiâ contradicente, opere tamen id prodente & testante,
 ore nunc veritatem simulante, nunc per falsam doctrinâ istud
 indicante, nunc per apertâ malitiâ id negante. Inde rectè Luth.
 super cap. I. Jonæ. Wiewol sie nun nicht rechte glâuben an Gott/
 so haben sie doch solchen Sinn vnd Meinung; GOTT sey ein solch
 Wesen/ das da helfen künnett in Meer vnd in allen Nöthen. Solch
 Licht vnd Verstand ist in aller Menschen Hergen / vnd leßt sich nicht
 dämpfen noch leschen. Es sind wol etliche gewest/ als die Epicurei,
 Plinius vnd dergleichen/ die es mit dem Munde lûngnen / aber sie
 thuns mit gewalt / vnd wollen das Liecht in ihren Hergen dämpfen/
 oder die Augen zuhalten / daß Sie nicht sehen noch hören. Aber es
 hilfft sie nichts/ ihr Gewissen sagt ihnen anders / denn Paulus lengt
 nicht / daß GOTT ihnen offbarer habe/ daß Sie von GOTT
 etwas wissen. Item in Comm: Psal. 14. Tom. 2. Isleb. Lat. &c.
Nabal istum negare DEUM non in ore & gestu, & pompâ externâ
ubi DEUM osiam praveris DEI amatoribus jactat se nosse, sed in
corde, id est, intimo affectu, cujus cecitatem mox sequitur caritas quog-
mentis, ut nec rectè de DEO cogitent, nec loquantur, nec operentur: sic
ut Psal. XI. dictum est. Et Paulus Tit. I. dicunt se nosse DEUM, fa-
ctis autem negant. Hic ergo soli habent DEUM, qui in DEUM cre-
dunt fide non fictâ: ceteri omnes sunt stulti, & dicunt in corde suo
Non est DEUS. Cum quo consentiunt Gesn. in h. l. Rangius
item Diss. 2. in Epist. ad Rom. aliq; Paulus cum primis Rom. I,
8. cum dicit: Impios καλέσεν ἰνὸν ἀληθειαν ἐν ἐδνία, hoc est, vio-
lenter & contra conscientiam retinere, & velut carceri inclu-

dere veritatem de Deo. Sed & id præterea notandum, *Luth. Jun. Tremel. Piscat.* reddidisse in præsentem impius dicit: *Die Gott lofen sprechen.* Et rectè quidem: Præteritum enim h. l. actum continuum & durans norat, ideoq; illud h. l. in præsentem, sicut quandoque in futuro, est reddendum ut *Ps. I, 1. Beatus, qui non ambulavit*, hoc est ambulat *Gen: IV, 1, 9. Cap. XXXII, 19. II. Sam. I, 5. II. Reg: III, 11* Quod etiam Græci scriptores in N. T. sapius imitantur. *Job. I, 15. 16. In medio vestri stetit i. e. stat. Act: XII, 14. I. Job, III, 6 & alibi.*

כבב *Scelus, inspiens, fatuus.* Hoc nomen propriè significat id, quod humore & sapore destitutum est, quod languet atque marcescit, & veluti aridum folium decidit. Hinc transfertur ad homines, dum velut vitali humore atque inde viribus exhauriuntur & deficiunt, unde Jethro ad Moysen *כבב תבב marcescendo marcesces tu & populus*, id est, planè concides, conficietis, elanguesces. Sic & *Es. I, 30.* cum defecisse populum significare vult, tanquam folium, inquit, exicati sumus. Inde pro eo quod vile est & abjectum nulliusq; pretii, aut per Metaph. pro eo, quod sensu & mente destituitur, nullius animi, nullius consilii, qui omnes suas cogitationes in rem contemptissimam abjecit. Hinc *I. Reg. XXV. Nabal secundum nomen es*, id est, qui nihil sublime cogitabat, neq; dignam de rebus æstimationem iudiciumque habebat.

Deinde porro stultitiæ nomen ad insigne facinus & factum contra publicam honestatem commissum, transfertur, quasi sit homini probò & sapiente indignum, sicut dicitur vitium Dinæ illatum *Gen. XXXIV, 7*, stuprum virginis *Deu. XXII, 21*, furtum, *Jos. VII, 15*, scelus in uxorem Levitæ, *Jud. XIX, 23*.

Cadaver etiam à כבב cadendo appellatur כבב quasi vigore suo destitutum & marcidum; quo sequentia verba Psalmi nostri respiciunt, *compurruerunt, iniquitales facti sunt tanquam cadaver* &c. videatur *Ar. cervus* in Lexic.

3. Hoc nomen etiam accommodatur ad eum qui ideo abjectè de Deo sentit, quod Deum non agnoscat, neque veram fidem & religionem colat, quare ad Idololatriam pertinet, sic *Israël ingratus & impius dicitur. כבב Deu. XXXIII, 6, Hostes Deum*

ait *Prov. XIX, 8.* קנה רעה, id est, קנה רב. II. *Reg. P. 16.* Non abiit
cor meum i. e. mens, cogitationes mea.

אין אלהים (non est) DEUS. De vera radice vocabuli
אלהים non consentiunt Doctores Hebræi. Quidam deducunt
à nomine אל forris, quasi Eloah idem sit quod איל fortiudo,
inde אל fortis & אלהים fortitudines, ob potentiam simul &
potestatem DEI in omnes creaturas. In qua sententia etiam est
Pavus in Gen: c. I. p. mihi 28. Hanc autem sententiam stare non
posse, certum est 1. Ex natura מ mappicati in singulari אלה
quod nunquam potest esse litera servilis, ideoq; nec in tali ca-
su servit; Necessario autem serviret, quia præter literas radica-
les אל hic accederet. 2. Ex diversitate punctorum, nam zero est
sub אל (...) sub אלה jam zero occupans proximum ante ac-
centum locum, non mutatur tali modo in (:); sed manet, ut vi-
dere est *Pf. XXII, 1.* אלהי DEUS mi. *Cornel. à Lap.* in Comment. de-
ducit à nomine אלה DEUS & יהוה pro יהוה sed obstat i. e. consuetudo
Ebræorum, qui compositas voces, nisi in nominibus propriis,
non agnoscunt. 2. Deinde, hic est (ה) mobile; in יהוה verò ה
quiescens, quod nunquam mobile fieri potest, *Luthero* cum *Run-
gio* commodior videtur derivatio à radice אלה juravit, ideo-
que vox אלה redditur iudex seu æstimator juramentorum, &
causa hæc allegatur: Quod per solum DEUM jurandum, & ad
ejus honorem, omne juramentum dirigendum, qui vindicat
perjuria & omnia scelera.

Hinc Rabb. nomen אלהים dicunt in DEO notare מדה
קדוה proprietatem judicii: והוהוה autem רחמים proprietatem
misericordie. Hinc Onkelos aliquando רבן judi-
cem transfert. Et Targum verba *Ps. LVI, 11.* כאלהים אלהל
כאלהים אלהל רבן sic interpretatur:

במידת הוהה אלהה אשבח במימרה במידת כחמן
hoc est

די אשבח במימרה:
In mensura judicii DEI laudabo in verbo ejus, in merito miserationum
Domini laudabo in verbo ejus. Et R. Maimon. in libro *More part. 2.*

c.6. scribit: **אלהים שם שופטים עד אלהים יבוא רבו שניהם**
hoc est: *Elohim nomen judicum est, ut ad Elohim Judices veniet causa amborum* Exod. XXII, 28. Item part 1 c. 2.

וידע כל עברי כי שם אלהים שם משתתף לשם ולמלוכים ולשופטים ולנהו גיה מדועות
id est.

*Novit omnis Ebraeus, quod nomen Elohim nomen aequivocum est, commune DEO, Angelis, judicibus, gubernatoribus provinciarum. R. Bechai in princ. Gen: Elohim juxta simplicem sensum significat Deitatem seu DEUM; juxta sensum allegoricum nomen hoc significat judicem: Deniq; juxta modum Cabbalisticum hoc constituit duas voces **אלהים** **אלה** *Dij sunt.* Hæc ratio pia quidem satis est, & huic loco*

quadrare videtur: quando enim impius negat esse DEUM, tunc facit illud non ratione essentia, sed ratione providentia. Hinc etiam Chald: *non est potestas DEI in terrâ.* Non enim est hic quod DEUM ut primum Ens seu Ens Entium, sed **אלהים**

quod DEUM ut judicem & gubernatorem significat, Unde fit, ut idem vocabulum ad homines dignitate & potestate eminentes transferatur. Exod. IV, 16. *Ipse erit tibi pro ore, & tu eris ei* **אלהים**

Pro DEO, Chald. לרב pro principe seu duce. Tu demandabis ei, quæ sit ad populum locuturus. Exod. XXI, 6. *Et adâ cet eum* **Domini** *ejus* **אלהים** *ad Deos, hoc est, judices.* C. XXII, 28.

Dis non maledices, hoc est, judicibus, ut Pagninus cum Chaldeo vertit: Vel Principi populi, ut D. Paulus Actor. XXIII, 5. Tribuitur item Angelis potentia eximia & felicitatis copia præ omnibus aliis creaturis a DEO præditis Ps. VIII, 6. *Deficere fecisti eum paululum* **אלהים** *ab angelis, ut Chald. LXX. Pagninus &*

Vulg. vertunt, & interpres omni exceptione major Apostolus Ebr. II, 7, ita exponit, ubi sermo est de Christo infra angelorum potestatem in statu exinanitionis collocato. Sensus igitur hujus loci est, non inveniri quidem qui DEUM esse inficientur, sed esse quam multos, qui negent DEUM curare ac regere res humanas, bonisq; præmia largiri, scelera vindicare, atque iccirco eo exercuisse hominum malitiam, ut jam nihil vereantur peccare, sed libenter ac protervè neque pœnam metuentes in omnia vel maxime detestanda scelera sese projiciant, & ita superbè &

inve-

C

inverecundè peccent, ac si non esset DEUS & qui videret & qui
 posset punire. Si tamen de analogia Grammatica quaritur,
 subsistere non videtur, propter מ quiescens & mobile, ut jam
 dicebamus. Rectius igitur alii radicem ex Arabismo produ-
 cunt ubi est מנן coluit, adoravit, quod DEUS sit colendus &
 dorandus &c. Quod ex Erpenio B. Trostius demonstravit. Et acci-
 piunt illud Sixtin. *Amama in antib. Bibl. p. 478. Pasor in nom. N. T.*
p. 36. Glas. Phil. S. l. 3. p. 86. Solus Gomarus dubitat; sed quibus rati-
onibus pugnet, & an ea validæ satis sint in ipso conflictu
dispiciemus.

מנן *corruerunt*, sceleribus suis exitium sibi attra-
 hunt, quilibet scil. horum stolidorum hominum. Hanc enim
 distributionem postulat pluralis verbi ad nomen singulare col-
 lectivum relatio. sic *Ps. CXXIX, 103, quam dulcia sunt palato elo-*
quium tuum, id est, singula tua eloquia. *Prov: XXVIII, fugiunt im-*
probis, id est, singuli improbi. Verbum מנן significat ali-
 quid ex pristino statu in pejorem transferre, destruere, devasta-
 re, v. gr. terram bello ne homines vel animalia restent. *Jerem:*
XXXVI, 29. C. LI, 20. Sicut DEUS Sodomam Gen: XIX, 14. Sic
Leo מנן Jerem. II, 30 Sic de corruptione actionum hu-
 manarum usurpatur hinc inde, quando in iisdem primæva in-
 tegræ destructa est penitus, cum nullus adest virtutum decor
 &c. ut *Gen. VI, 12. corruerunt viam suam. Actiones suas, Zeph. III,*
Item absolute absque nomine מנן corruerunt (idola
 scil. colendo) *Jud. II, 19. Exod. XXXII, 7. Deut. IV, 25. CXXXI,*
29. Sic & h. l. est in Hiphil, corruerunt scil. viam suam, quod
hic subaudiri debet: Via autem hominis est officium ipsi divi-
nitis præscriptum quod ἀναγκαστικὸν in dilectionem DEI &
proximi sicut sui ipsius. Talis igitur indigitatur h. l. deprava-
tio, qua quis veluti consulto & de industria, à viâ quam ipse,
novit justam & legitimam esse, deflectit, atque in ea perseverat.
Est enim præteritum pro presenti. Contra ea verò in devia li-
benter digreditur, ubi mortem præsentissimam ipse videt, om-
nes item actiones suas & negocia studio corrumpit. Inde
LXX: voce ἀφροσύνη usi sunt, quod idem est ac sine mente,
*& consilio esse ac pessum ire. Ita & de vino usurpat. *Ἰσορατ.**
ἀν Δαμον. ὁταν ὁ νῆς ἔσθῃ ἐν τῷ διαφθαρῇ, τὰυτὰ πάσχει τοῖς
ἄμαρ

ἐβόησαν οἱ τὰς ἡνιόχας δαυθὰ δαυθὸς, cum mens vino corrupta esset, idem
ei accidit, quod curribus qui suos aurigas abjecerunt.

התעב Abominabiles reddiderunt, id est, corruerunt abominabiliter. Hoc enim posterius verbum Adverbii naturam induit, uti *Ecclesiast.* II, 9. *crevi & adjecti*, id est, crevi amplius vel magis. Sic *vers. 19. ibid. laboravi & sapui* id est, laboravi sapienter. *Gen.* XXIV, 18, *Cap. XXV, 1. Cap. XXVI, 18. C. XXX, 31. I. R. g. XIX, 6. Ps. LXXXVIII, 41. Jerem.* XXXVI, 28. *Ej. LXIV, 4. Hes.* IX, 9. *Ast.* XV, 16. *Rom.* X, 20. Per **התעב** autem ejusmodi inutile significatur, quod comedendo non est propter foetorem & putredinem, inde alii verterunt: rancidi facti sunt, sumptā Metaphora à cibis foetidis & rancidis, à quibus omnes abhorrent folet, quæ abominationis metaphora non infrequens etiam est in scriptura. Dicuntur enim idolorum cultores abominabiles, *Of.* IX, 10. Et idola ipsa abominatio. *Deut.* VII, 25 26. *Cap. XII, 31. Cap. XIII, 40. Cap. XXVII, 15. Ezech.* VIII, 6. *& seqq. Dan.* XII, 1. *Matth.* XXIV, 15. Sic omnes perverti mores & vitia dicuntur abominationes gentium *Lev.* XVIII, 22, 26, 29. *Deut.* XVII, 1. *Hieb.* XI, 20. *Prov.* XV, 9. *C. XVI, 5.* In Hiphil autem idem est ac abominabilem reddere. Sic *Ezech.* XVI, 52. Abominandum fecisti (scortationem spiritualem) I. *Reg.* XXI, 26. Achab **התעב** eundo post idola & passim. Unde intelligitur homines istos idolis potissimum & similibus rebus abominabiles DEO factos, cum veritatem commutaverunt in mendacium, & de contra, mendacium in veritatem DEI, hoc est, id quod verè DEUS est tribuerunt homini aut creature, & de diverso, quod non est DEUS, sed mendacium tribuerunt DEO, quod fecerunt & adhuc faciunt, qui opus & verbum DEI non intelligentes blasphemant, & demonibus tribuunt: Rursus placita sua, sive verbum, sive opus etiam ex Demone suggestum, DEO tribuunt, frequentissimum omnium malorum, ut ex Paulo notat *B. Luth. Tom. 2. Lat. Jen. fol. 142. b.*

התעב Actionem id est, singulas actiones suas & consilia. Hinc rectè *Piscator*, abominabiles sese reddunt actionibus suis. Singularis enim non de uno facto loquitur; sed totam actionū pravarum speciem complectitur, sic *Proverb.* XVII, 22. *Spiritus* *Christi exsiccat os*, id est, ossa. *Ps.* VI, 7. *in lacryma mea &c.* pro in lacry

Iacrymis. *Es. XVI, 9. immitram Leonem* pro Leones, &c. Est autem hoc nomen עֲלִילָה (ab עָלַה agere, moliri &c.) generale cōmpētens tūm internis cogitatis (inde *Hieron:* reddit cogitationes) ac consiliis ut *1. Sam. II, 3.* tūm externis factis & operibus, sive illa sint bona sive mala. Sic de DEI operibus usurpatur *Pf. IX, 2. Jerem. XXX, 19.* &c. de machinationibus malis *Deut. XXII, 14, 17. Pf. CXXI, 4. Zeph. III, 11.* Græci verterunt ἐπινοήματα hoc est, quæcunque studiosè confectamur & machinamur, hinc *Vulgata* Studium, quod cum sit assidua & vehemens ad aliquam rem magna cum voluptate applicatio, describente *Cicerone* l. 1. de Invent: pag. m. 92. lit. F. Manifestum inde est, ita eos studio & cultui idolorum dediros fuisse, nihil præ his ut magnam sibi esset, & eximium, verumque de DEO cultum non tantum occultasse, sed & fabellis & placitis suis turpiter contaminasse. Cum enim ἵδὲ γρασὸν τῆ Ἐσῆ naturὰ ἰὺς νοτὸν ἐσθὲ ut ait *D. Paulus Rom: VIII, 19.* parum ista curantes: facti sunt ἀναπλοῦγητοι. In *psal. LIII.* aliud hic nomen occurrit עָוָה, quo nomine tales actiones & tale malum significantur, quod contra lēges & jura committitur, quo proximus offenditur, & quod è corde in os & opus etiam externū prorumpit, quod nomen hujus vocis significationem exactius exprimitur re videtur.

עוֹשֵׂה רָע PN non faciens bonum, hoc est, nemo horum fautorum; hæc enim particula negandi, si de personis usurpatur, cōmmodè redditur per nemo vel nullus, negatque totam speciem, & plus valet quàm יֵשׁ, idem vero quod prius dixerat affirmative, (*corruerunt actiones:*) jam repetit negative: (*non est faciens bonum.*) Ad rem eò plenius confirmandam, & clarius inculcandam ut *Gen: XLII, 2. vivamus & non moriamur. Eccles. VII, 28. Prov. XLI, 5. 6.* Ad hoc autem Participium עוֹשֵׂה faciens, Latinis supplendum est verbum substantivum (*est*) illudque ipsum Participium æquipollet Presenti. Videri hic licet quomodo possit notatam cordis impietatem ad externa studia & facta progrediatur, nequeunt enim integrè & piè vivere, qui corde sunt impio, etenim ex cordis qualitate, qualitas oritur *Matt. XV, 19.*

עוֹשֵׂה Significatio

עש Significat (1) in genere *עושהו* facere & pro subjecta materia variè exponitur, hinc (2) aliquid de novo producere, five creando ut *Gen. I, 31. Act. IV, 24.* five generando *Gen. XLI, 47. Matth. VII, 18.* (3.) potenter & feliciter aliquid peragere., *Ps. XXXVII, 5. Deut. VIII, 24. Rom. 4. 21.* (4.) Obedire & exequi mandatum *Exod. XXIV, 7. II. Reg. XVIII, 12.* Sic *Matth. I, 24. c. 7, 21.* (5.) Acquirere *Gen. XH, 5. Deut. VIII, 17. Luc. XII, 33. Job. VI, 27.* (6.) præparare, & cum ad præparationem requiritur mactatio, mactare *Gen. XVIII, 8.* Hinc cum attenditur mactationis finis (7.) sacrificare *Exod. X, 25. I. Reg. XVIII, 23. Psal. LXVI, 15.*

Adjiciuntur huic versui in vulgatâ versione: *Non est usq; ad unum*, quam particulam teste *Musculo* etiam *Arabs* legit, dicens: *Et non unus*, *Augustinus* & qui cum sequuntur *Beza*, *Cassiodorus*, *Thomas* illud usq; ad unum exponunt, vel cum ipso uno (verba sunt *Augustini*) potest intelligi, ut nullus hominum intelligatur, vel præter unum, ut excipiat *Christus*: sicut dicimus, *ipse ager usque ad mare est*, non utiq; simul computamus *et mare*. Et istum intellectum ait esse meliorem, ut nemo intelligatur fecisse bonitatem usq; ad Christum: sed & hoc iterum factum fuit ob ignorantiam literarum Ebræarum, quarum ipse profus erat ignarus, ut ait *Erasmus* in *Matth. XXI*. Idem igitur & hic ipsi accidisse existimandum est, quod de eo ait *Coemnit. Orat. de Vir. Patrum*: *In commentariis non est ita felix, accommodat semper ad locos communes pè quidem, sed sapè non in loco, quia non perfectam habuit linguarum cognitionem sicut Hieronymus*. Primo enim nec *Hebræus* codex nec *Chaldaica* paraphrasis quicquam hujus legerunt, sed illud inventum est *LXX Interpretum*, qui primo ex codice, nescio quo, legerunt. Inde auctor vulgatæ versionis decerpit. Causa igitur non erat, ut hic tantopere defudatet *S. Augustinus*, quiq; cum eo sentire volunt, eum non ex turbidissimis rivulis, sed ex ipsis fontibus veris & genuinis scripturæ textus sit petendus. Deinde si in textu positum quid hujus esset, dicendum foret **אין** **אין** **אין** non etiam unus, uti vers. 3, ubi particula negativa **אין** non excludit quicquam, sed omnia includit

*Jud. V. 16. Exercitus casus est ad unum h. e. ne unus quidem remansit. Ita Psal. CX, 8. Gen. XXVIII, 15. Deut. XXXIV, 36. I. Sam. XV, 35. II. Sam. VI, 23. Ps. LXXI, 18. Ps. CXXXIII, 2. Sic in N. T. particula εως non semper determinat & praescindit tempus verbi praecedentis, ut excludatur quod sequitur, sed saepius indeterminatum relinquit tempus, ut cum Christus *Matth. XXVIII, 20*, vult profiteri, se semper affuturum Discipulis, pollicetur se illis affuturum εως της συντελειας του αιωνος usq. ad consummationem seculi: non quod in consummatione aut post eandem non futurus sit. Ita *Luc. II, 28. I Cor. XV, 25. I Tim. IV, 13. c. XVI. 14.* Ita & Graeci patres adversus Helvidium illud *Matth. I, 25*. exponunt. Addit *Cheemit. c. 7. Harm. Evang. In vulgarietiam sermone haec figura usitata est, ut si dicam, vale donec redeo: quomodo & Galli dicere solent: A dieu jusques à demain.* Item *jusques à seu il a maintenu cela*, q. d. etiam in igne per medium ignem. *Hieron.* hoc exemplum ponit, quod observatidem *Cheemit. Helvidius priusquam penitentiam ageret, morte provocatus est. Quae Phrasis non hoc vult, quod postea illud factum sit.**

יהוה) Nomen hoc quod attinet, Hebraei illud שם אבותינו ארבע אותיות nomen quatuor litterarum vocant: Ut & duodecim & quadraginta duarum litterarum. Quae autem fuerint illa 12. & 42. litterarum nomina, variae fuerunt de illis Judaeorum opiniones *Galatinus I, 2. Cath. V, c. X.* nomen 12. litterarum fuisse ex קרוש רבינו הקדוש refert *אב אב כן ויהוה הקדוש* pater, filius & spiritus S. ex hoc nomine autem emanasse nomen 42. litterarum אב אלהים כן אלהים Pater Deus, filius Deus & spiritus S. Deus, sed non sunt tres Dei, sed unus Deus. Ubi obiter notandum, testimonium hoc Judaeorum pro trinitate esse luculentissimum si liber ille Rabbeni *Hakkadosch* indubie fidei esset. Vocant item והנכבה שם הנוהר nomen terribile & venerandum, & multa mysteria superstitiose eruunt ex eo. Primo enim non scribunt expressis literis in ullo loco extra biblicum codicem, ne si forte liber profanaretur, inviti blasphemiam committant. Hinc in precatonum libellis

libellis pro quotidiano usu seorsim excusis (ה) adempto fulcro
in (ו) convertunt, & corruptè יהוה scribunt. In Targum יי & c.
In כרושים seu comm. (ה) h. e. השם nomen illud magnum
גאון יי סגור, cui interdum jod additur הו ex benedicendi for-
mula יהוה defumptum. Deinde cum semel scriptum est,
nunquam delent, quod tamen privilegium ipsi cum sex aliis
nominibus אלה אלהי אלהי אלהי אלהי אלהי ex illo
Deut. XII, 4. est commune ut testatur *R. Maimonides*. Tum
totum reliquum librum propter hoc inscriptum nomen
penè adorant. Idem *Maimonid. Hal. sepv. chor. 10. §. 9.*
עפון כל הראה כשהוא מהלך חייב לעמוד לפני
cernit librum legis, quando circumportatur, tenetur ipsi assurgere.
Porro vas aut supellestilem, cui nomen hoc sacrum fortè in-
scriptum est, non frangunt, quin si fortè casu quodam con-
tundatur, vel in aliam formam arte fusoriâ transmutetur, exi-
munt eam partem, & instar clinodij alicujus asservant. De-
niq; non legunt, sed vel synonymis suis circumscribunt, vel per
consonas יהוה efferunt, ut plurimum vero per nomen אלהי.
Nec Judæi tantum, sed ex vetustissimis patribus nonnulli, illud
vocat *ἀναφώνητον*, vel propter divinæ majestatis *ἀναπαληψίαν*,
vel ratione lingua Græcæ quæ caret literis, quibus nomen Je-
hova pronunciat, imo & nomine, quod huic æquipollet.
Nam vocem *μυστος* quod spectat *B. Hun:* de Trinit: affirmat,
ei in tantum non in totum respondere. Vel ut innuerent non
leviter & temerè hoc nomen esse pronunciant, quo tamen
hodierna Judæorum superstitione non stabilitur. Vel deniq;
ut autumat *Galatinus*, ob mysteriorum sub eo nomine laten-
tium sublimitatem. Ut enim nihil nunc dicam de Cabbali-
starum cogitationibus, quas collegit *Galatinus* l. 2. de Arcan-
Cath. Verit. c. 11 seqq. certum est proprium Dei esse nomen,
adeoq; ipsam ejus essentiam exprimere: quod etsi pauci qui-
dam Grammaticorum cum *Calvino* in Instit. c. XIII. §. 9. *Drusio*,
Zanchio lib. 5. de tribus Elohim c. 5. negant, præter rem tamen
existimamus. Hinc plerique deducunt ex verbo יהוה vel יהוה
quod existentiam & essentiam notat, *Fuit*. Ubi jod nonnulli
volunt

עפון

volunt digitum intendero, ad illud effatum divinum, quo
 DEUS se Moſi affuturum pronunciaſit Exod. III, 4. inde ob
 certiffimam fiduciam auxilij de ſe concipiendam, Deum ſibi
 hoc nomen elegiſſe, & ex יהוה hoc ſuum nomen formalliſſe.
 Ideo repetitur illud יהוה quod R. Salomo ſic exponit: Ero cum
 eis in preſenti tribulatione, qui ero cum eis in afflictione reliquorum
 regnorum: quo in loco tenent non tantum Ebraei Commentato-
 res, ſed & noſtri aeternitatem Dei iſta phraſi ſignificari. Fu-
 turum enim tria tempora complectitur, ſicut & Thalmudiſta
 dicunt, יהוה trium temporum differentias in ſe continere, prae-
 terti, praſentis & futuri, quanquam Druſius comm. in Exod. III.
 v. 14. cum Paulo de Sancta Maria, Epifcopo Burgenſi, melius
 per Sum quam ero, reddi putent, cum eſſe in praſenti maxime com-
 petat DEO, cujus eſſe neſciat praeteritum, item aeternitati non com-
 petat praeteritum & futurum. Addit Avenarius: Significat eum
 noſtegov eſſentiam illam unam divinam, quae ab aeterno fuit, eſt & erit
 ſine ulla mutatione in aeternum & in ſecula ſeculorum, a quo omnes
 creaturae, in creatione prima, ſuam eſſentiam acceperunt, habent ac
 juxta liberriſſimam voluntatem ſuam, velut in eſſe, conſervantur vel
 abolentur, vel una in aliam mutantur, quod ut quem & quatenus ipſe
 ſe promiſit & patefecit verbo ſuo, ita etiam eum actum reſpoſa &
 factio declarare & exhibere velit. Paulus quoque; Targum Ebraearum
 literarum peritiſſimus ad Exod. VI, 3. ita commentatur: Illa
 videntur mihi non abſurda, quod Hebraei dicunt, hoc ſacrum nomen
 eſſe ex verbo יהוה, quod eſſe & ſuſſistere ſignificat, non tam inde quod
 in ſeipſo aeternus exiſtat; ſed & quod omnibus creaturis ſuum eſſe lar-
 giatur Act. XVII. Eadem litera יהוה ſtatim ab Ebr. dicuntur, ad in-
 dicandum, quod ſolus DEUS eſt, qui ſpiricum & ſtatum omnia vi-
 ſificantem ſuppeditat: Similiter & quaeſis litera ab illis dicuntur,
 ad innuendum, quod in ipſo vera & ſolida quies, h. e. aeterna felicitas
 conſiſtat ac conquieſcat. Sed ut plura in eam rem addamus, ope-
 rare pretium non eſt, imprimis cum haec a noſtratibus aliisque
 tam ſolicite & diligenter excuſa omnia jam pridem ſint, ut
 poſt tantaſtantorum virorum curas aliquid adhuc ſcribere
 velle, ſit verò tanquam praelio jam depugnato aciem in-
 ſtruire.

משמים

שמים De caelis. Priusquam phrasæ hujus sensum attingamus, in ipsius vocabuli derivationem, formationem & significationem inquirere necessum arbitror. Et quod ipsam derivationem attinet, nimium est incerta, & dubium apud interpretres, quid potissimum asserendum. Vid. *Gloss. l. 3. Gram. S. pag. 82. 1.* Quidam deducunt id ipsum à **ש** nomen, id quod facit cum *R. Kimchi Pagninus* in Epitome radic. verum contra omnem analogiam ac rationem, quid enim nomini cum cælo? nisi fortè esset respectus ad metonymicam acceptionem, quia **DEUS** per cælum innuitur & per nomen; verum & hæc ratio longius est petita nec vim vocabuli satis exprimit.

2. Quidam derivant à **שמים** & **מים** vel quod aquæ in cælo suspensæ stupendo modo hæreant, donec **DEI** jussu & nutu demissæ fuerint: vel quod homines ob tam insigne opificium obstupescant: in qua sententia est *Mercurus*.

3. Quidam ut Thalmudici statuunt esse compositum ab **שמים** igne & **מים** aqua, quod ex illis facti sint cæli, quæ sententia quidem Philosopho est opposita, neganti cælum ex Elementis esse conflatum.

4. Quidam componunt ex **מים** ibi & **שמים** aquæ; quia dicit *Deus Gen. V. 6. fiat expansum in medio aquarum & distinguantur aquæ ab aquis, & factum est ita, & vocavit DEUS expansum שמים, ac si diceret: ibi aquæ, & ut conjunctio fieret duorum (**שמים**) sublatum est unum, quemadmodum factum est in dictione **שמים** composita à dictionibus **שמים** **מים** *Jud. VI, 32.* Sic **שמים** ex patre suo; sed hæc sententiæ pleræque unâ fidelîâ possunt obduci. (1.) enim Ebræi compositas voces non agnoscunt, nisi in propriis nominibus. (2.) illud **שמים**, deberet compensari, per Dagesh fortè quod tamen non fit. Non desunt etiam qui derivant à Syriaco **שמים** vel **שמים** hoc est, nomen imposuit, unde suum deducunt Syri **שמים**. Idem facere videntur Chaldæi eandem retinentes vocem. Nos radicem ejus cum plerisque deducimus ex Arabico **شמים** unde Ebræum, si usitatum esset, foret **שמים** altum esse. Inde **שמים** cæli, quod in altissimo loco à **DEO** sint collocati. Non ta-*

D

men putandum est, ac si Ebræa lingua ex Arabica tanquam antiquiore vel matre opus habeat radices suas petere, sed quia procul dubio apud Ebræos quoque verbum illud עָשָׂה, altum excelsum fuit, in usu olim fuit, nequæ tamen in codice Biblico (in quo sanè omnia in universum vocabula Ebræa & omnes eorum formationes poni non potuerunt) occurrit, hinc diximus Radicem eam inusitatam. Mansit autem illa ipsa ut & multæ alia voces in linguis cognatis, qualis est Arabica, hinc ex iisdem jam denuò repetimus. Formationem quod concernit; etiam illa incerta est. Alii volunt esse singulare, qui simul מִי singularis numeri esse statuunt, & probant ex *Job. 38, 33* Ubi huic voci additur affixum singulare. *Hieron. annot. Drusio. in LL. difficil. dicit esse plurale. Aben Ezra vero Drusius & alii dualis numeri esse statuunt, & rectè. Nam Jobi quod attinet est ibi enallage num. consueta, & probari exinde nihil potest. Pariter enim probarem græcum σπανοι esse sing. num, quia *Phil. III, 20* dicitur ἐξ ἡμῶν (præcellerat ἐν σπανοῖς) item כְּסִירִים (stulti) esse sing. num. quia sequitur pronomen sing. יְהִי עִבְרִי) *Eccles. X, 15*. Similia exempla enallages sunt *Deut. XXI, 10. Ps. XXXV, 8*. Non autem ideò dicitur esse dualis numeri quòd duo sint cœli, uti vult *Drusius*. Nam dualis numerus apud Ebræos non semper pluralitatem sed quandoquæ unitatem, pluralitatem aut dualitatem notat de quibus *vid. Glasß. l. 3. Gramm. p. 82.**

Significatio huius vocabuli est πολύσημο & denotat 1. rotam regionem quæ supra nos est, sive totam hanc molem supra terram aut aquam existentem, quæ partim ætherea partim elementaris est, *Gen. I, 1, 7, 14, 20. 2. Solum aërem Lev. XXV, 39. Deut. XXVIII, 23. I. Reg. VIII, 35. II. Paral. VII, 13. Job: I, 16. c. II, 12. Ps. VIII, 9. Matth. VI, 26. Luc. XIX, 5. c. XII, 56. 3. Regionem Ætheream quæ DEI habitaculum propter præstantiam quandoquæ dicitur I. Reg. VIII, 27. II. Paral. II, 6. Es. LXVI, 1. Aëlor. VII, 49. Ps. CIII, 19. 4. Per Meton. ipsum Deum Matth. XXIII, 12. Sic c. XXI, 25. 6. Cœlites. Ps. LXXXIX, 6. Ps. CXLVIII, 1. 6. Summam dignitatem & lucem cœlestem. *Chron. XIV, 12. 13. 7. Felicitatis statum & vitam æternam Matth. VI, 20. Luc. VIII, 21.*
Pbil-*

Phil. III, 20: &c. de quibus vid. plura apud Flac. in voce coelum & Rhetor. S. *Glasii pag. 223. seqq.* S. Sensem quod spectat, dicuntur hæc de DEO per anthrop. ductâ metaphora forensi à judiciorum normâ, ordine, formâ & ritu. DEUS cognoscit causam instar judicis, & habitâ inquisitione comperit omnes ab æquitatis studio recessisse. Ita *Gen. XVIII, 21.* dicitur descendere de caelo & videre. Pingit ergo David DEUM è summi s caelis quasi è fenestra quid mortales faciant, considerantem, & hoc valet etiam Hebræorum *הִשְׁקִיף*, quod significat prospexit, contemplatus est, tanquam per cancellos clam latenter, ut videntes non videantur Ipsi. Sic II. *Sam: VI, 16.* Michal filia Saulis *הִשְׁקִיף* prospexit Luther: Gucket durchs Fenster. *Prov. VII, 6.* per cancellos meos prospexi, & passim. Sic DEUS clam dum advertit nemo, quando se homines minime videri, aut ne DEUM quidem esse, qui res humanas consideret, existimabant, prospicit, vel ut puniat, sicut Mundum diluvio *Gen: VI, 5, 12. seqq.* Sodomam & Gomorrâ incendio *Gen. XIX.* cum quibus conferri possunt *Exod. XIV, 24. Thren. III, 50.* vel ut misereatur & bonis præmia largiatur. *Psal. CII, 20, 21. Deut. XXVI, 18. & XXXIV, 16.*

Refutantur autem hic ij, quos *vers. 1.* dixerat DEUM seu providentiam ipsius negare, qui non curare DEUM, nec cognoscere quidem res humanas sentiunt. Notandum hic quod *Augustinus* annotat, *Dominum prospicere per animas sanctas. Hieron: de caelo, id est, de sanctis. Remig: de caelo id est, de Christo &c.* & alii qui eos defendunt, dicunt postulare hoc Hebraum, *הִשְׁקִיף*, quia ponatur in conjug. Hiphil, quod significat, Dominus prospicere fecit. DEUM verò non tantum prospicere peccata hominum; sed etiam Angelis, Prophetis, & Apostolis, ea nota fieri ex revelatione. Hinc Prophetas dicunt videntes dictos. Veram i. sensus hic non est literalis, frivolum igitur esset à literâ discedere, cum nulla nos urgeat necessitas. Deinde plerique Patres putabant, singulos Psalmos de Christo esse proximè exponendos, quare hæc hypothesi dejectâ, corruiet illud etiam quod superstructum est. 3. Imò *הִשְׁקִיף*

In Hiphil nunquam est transitivum, sed simpliciter Activum. (prospicere) ceu loca etiam allegata satis abundè docent.

על בני אדם *super filios hominum*, id est, homines, pleonasmus hic est, ut plenius hoc nomen apponi etiam solet. *Pf. XII, 4.* Nos iterum hoc generaliter exponimus, & de toto genere hoc dictum putamus; vocat autem filios hominum, non quoad molem corpoream & animam rationalem, sic enim & Christus dicitur filius hominis; sed quoad generationis modum inde à lapsu primi hominis ordinarium אדם homo sic dicitur, quia אדם ה' sumptus *Gen. II, 6.* & notat vel certum individuum in sexu masculino ut *Gen. V, 3.* vel hominis speciem utrumq; sexum complectentem, ut h. l.

לראות *ad videndum*, id est, ut experiretur oculari velut demonstratione; utitur hic David iterum eleganti prosopopeia quâ usitato Scripturæ more tribuuntur DEO forma aspectus & gestus humani, non quod in divinam majestatem tales inclinationes corporeæ aut gestus cadant: DEUS enim est spiritus *Job: IV, 24.* Sed utitur Spiritus S. sermone à nobis & nostris rebus sumpto ut se ad captum imbecillitatis nostræ accommodet: & explicatur ergo hic visitatio DEI judiciariæ, quam instituit de natura & moribus hominum, ductâ metaph. ab hominum scientia, quæ tum demum est certa ac infallibilis, quando his oculis aliquid nos vidisse dicere possumus. Visitatio autem hujus duos facit actus, *Examen & sententiæ distinctionem post examen.* Examen exprimitur his sequentibus verbis:

איש משכיל *Num esset intelligens*, h. e. verâ Dei hominisq; notitia instructus, opponitur enim hoc loco intelligens stulto, qui in rebus spiritualibus atq; ad salutem nostram attinentibus prorsus est cæcus ac rudis. Radix est שכל ex prudentia prosperos habuit successus. I. *Sam. XVIII, 30.* in Hiphil, ad intelligentiam instruxit, *Dan. XI, 33.* Intelligens ipse fuit *Pf. CXLIX, 99.* Rem aliquam attendendo perspexit v. g. miracula Dei *Pf. LXV, 10. CVI, 7.* Curam alicujus habuit v. g. pauperis *Pf. XLI, 2.* Ita h. l. designatur intelligens, curam vè ad intelligendum adhibens, nimirum non circa res seculares, veluti pueri illi Regij erant משכילים in omni sapientia. *Dan. I, 4.* sed spirituales ac sacras. Sicut sequitur de inquisitione Dei.

Sic

Sic impij à Deo recedentes vfas ejus non ישרוֹיִרִי intelligunt *Job.* XXXIV, 27. Conferatur locus de brutis pastoribus *Jer.* X, 21.

רִשׁוֹרִי *Requirens (Deum)* h. e. sincero sanctoq; cultu circa Deum occupatus, eidem sanctâ fide & mente adhærens. Sicut enim intelligere fuit mentis, ita requirere est voluntatis, in priori vera DEI agnitio, quæ fide fit; in hoc opera dilectionis erga Deum & proximum significantur. Unde prius ad intellectum, fidem cogitationemq; hoc ad operationem & effectum spectare docent *Thomas* & *Hugo*. Hinc *Gesn.* in h. l. duo conjungit: *Intelligentiam quæ est in mente, & nihil aliud quàm veram Dei agnitionem significat, quæ fit fide, & deinde addit; requirere Deum quod fit voluntate, operibus, dilectionis erga Deum & proximum.*

Quærere autem Deum est curare ipsum, hinc rectè *Luth.* *Deit nach Gott frage.* Sic *Jer.* XXX, 14. *Omnes amatores oblii sunt tui, non querunt te,* i. e. negligunt. Sic Deum quærere dicuntur, qui ipsum studiosè colunt secundum voluntatem ejus in verbo patefactam. Quemadmodum *II. Chron.* XIV, 4. dicitur: *Fasit Rex ut quæreret Deum patris sui.* Exponitur autem hoc ipso Epitheto, qualem intellexerit in voce משכיל intelligentiam, nimirum specialem, inq; vero Dei cultu occupatam. Huc *Versio Chald.* אִרְפָּן (*informationem*) à vel coram Dei conspectu. *Et hætenus examen, sequitur sententia Dei post examen lata.*

הכל *Unusquisq; horum.* כל est propriè adjectivum universalitatem denotans, à radice כלל consummavit, absolvit, & accipitur non tantum distributivè & de quantitate discreta ut *Exod.* XII, 12, 13. & passim; Sed & collectivè *Exod.* XI, 48. πᾶσι ἢ ἀγέλη & de quantitate continua *Gen.* XI, 1. *Joel.* II, 12. sic *Matth.* XXVII, 45. Notat (1.) universalitatem absolutam à qua significatione temerè recedendum non est, præsertim in promissionibus & comminationibus (2.) Aliquando restringi debet ad subjectam materiam *I. Reg.* XI, 12, 19. כל הרים *Gen.* II, 18. כלל sic *II. Cor.* V, 17. λέγουσιν καὶ τὰ πάντα. (3.) Sumitur pro multis aut maxima parte *Isal.* LXXII, 11. כל מרכים *Pf.* XX, 1, 30. כרדשו. Sic *Matth.* IV, 23. c. IX, 35. πᾶσιν νόσον. Eadem ratio & particula negativa *Johan.* III, 32, 33. (4.) Accipitur pro quocunque *Joel.* II, 1, 5. כל חמרה כ. יקח בשם יהוה יב לט כל שן

Sic *Matth. V. 11. καὶ εἰπωσὶ πάντων πονηρῶν ἡμῶν καὶ εὐσῶν.* Praeponitur h. l. (7) Emph. ut digito velut commonstrentur singuli דרבי ברי i. e. tam filij superiorum quam inferiorum, tam viri quam foemina, tam eruditi quam plebei; & c. & sic praepositio v. i. confirmatur & declaratur quales in conspectu Dei appareant homines, nempe omnes atrociter esse corruptos.

ו Recessit, defecit, alii declinaverunt, sc. à viâ rectâ, hinc R. D. K. in L. R. dicit homines hic vaccæ comparari, quæ rectam viam non ingrediuntur. Verùm elegantior & venustior est vis & idiotismus verbi recedere, quod ab Ebraeis de vino usurpatur, quando acescit, aut evanescit & in vappam resolvitur, uti ex *Hosea IV. 18.* ubi ita legimus: ור recessit vinum eorum, & *Jeremie c. 11. v. 11.* constat. Quando mutata es mihi in degeneres palmites vitis alienæ & c. Verbum igitur hoc his in locis nihil aliud significat, quam eam pravitatem quæ vino inesse solet. Græci hujusmodi vinum dicunt ἐσθητός, & *Cicero* vinum fugiens appellat. Confirmat etiam hanc verbi recedere significationem verbum subsequens, quando dicitur ור ראו rancuerunt, rancidi facti sunt, quæ metaphora à cibo desumpta eleganter insequitur illam, quæ à potu deducta est.

Denotatur igitur hic recessus à vero DEO, quem querere debebant, ceu habent verba proxima & c. ורשתי Ita Hiskia דרבק adhaesit domino neq; ור declinavit ab eo II *Reg. XVII. 6.* I. *Reg. XV. 5. c. XXII. 43.* opponitur verbo דרבק indivulsè adhaesit II. *Reg. III. 3. c. XVIII. 6.* Sic Josia non ור neq; ad dextram neq; ad sinistram. II. *Reg. XXII. 2.* Huc *Ezech. VI. 9.* Cor eorum fornicans ור declinavit à Jehovah. *Pf. LIII.* haber ור retrocessit, alius factus est, sed significatum idem est. Qui enim juxta Dei praescriptum vivit, ille ceu servus Dominum suum sequitur, qui illud contemnit, velut ab ipso sequendo se avertit & alio deflectit.

וירי Una vel pariter ipsi, quæ particula æqualis humanæ naturæ, per lapsum, corruptio indicatur, cui h. l. apponitur affixum (7) ad ורל spectans Lutherus: Sie sind alle sambt vnnichsig. Vulgata simul. *Photin.* zugleich / quod hic non tempus sed personas comprehendit, sicut res & non durationem notat quando omnia simul

eam ob causam factū est, quod noverunt vocabula hæc τὸ ἀγαθὸν & τὸ κακόν promiscuè usurpari apud Græcos Platonem Aristot. aliosq;. Item Theophr. ἀγαθὸς τῆς ἰσχύος νόσος utilis adversus comitalem morbum. Et ἀγαθὸς τῆς τῶ ἐλπί. Poterat & ob hanc forrè causam id accidere, quod absq; punctis ΔΙΩ λεge-
runt pro ΔΙΩ, quod significat utilitatem. Repetitur autem hic eadem sententia, quæ *versi.* nimirum ob rei certitudinem deploratamq; corruptionis pravitatem indicandam, cujusmodi repetitio eorundem verborum est, etiam in lugubri illo carmine II. *Sam.* I. 19, 25, 27. Conferantur loca *Lev.* XVIII, 7, 9, 10, 11, 15. *Ps.* LXXVII, 17.

Hoc autem membrum negativum, *Non est qui faciat bonum;* superfluum aut otiosum non est quod antea verbis affirmativis fuit significatum, *declinaverunt, perierunt.* Ex Ebræorum enim consuetudine loquitur, qui per synonyma opposita & negantia certitudinem & gravitatem rei exprimere solent, ut *Exod.* IX, 19 c. 12, 20. *Deut.* XXXII, 6. c. 28, 13. *Vid. Glæss.* l. 4. p. 676. Præterea hac negatione spiritus S. ostendit quod justum & injustum sapiens & stultum immediata oppositione pugnant in spiritualibus, ita ut non recipiant aliquod medium quasi sit inter homines qui nec justus nec injustus sit, sed non-justus & non πικρός naturā aptus ad recipiendum vitium vel virtutem. Ethicè quidem & politicè datur medium inter bonum præteriticum, quia habitus morales qui spectabantur in rebus civilibus & externis neque mali neq; boni nobiscum nascuntur sed consuetudine attrahuntur, ideoq; in pueros non cadit vel virtus vel vitium & inde oriunda actio vel vitiosa, quam philosophus nominat miseriam, vel actio secundum virtutem, id est, felicitas humana; sed medium quod negatione utriusq; extremi exponitur in eas cadit ut dicantur non-justi non-felices. In Theologia verò longè se aliter res habet, ubi enim spectatur malum non tantum ut actio voluntaria, sed etiam simpliciter ut est ἀνομία, id est, pugnantia cum lege DEI, sive illud sit actio, sive qualitas spiritualiter prava ipsi naturæ inhærens. Atque ita peccatores sumus omnes & tales esse-
mus quoque si vel maximè actuale peccatum non committere-

mus

mus, sumus enim naturá filii iræ, sicut concludit Paulus *Eph. II,*
3. postquã hominem dixisset carnem, & in duas partes divisisset, in Carnem speciatim sic dictam, quam vocant *λογος* partem, & in *διανοίας* seu cogitationes, quas *ἡ λογικὸν* vocant philosophi. Atque ita nihil homini reliquisset neutrum; de quibus deinde in controversiis plura.

MEMBRUM SECUNDUM.

QUEST. I.

De quibusnam hominibus Psaltes

hic loquatur?

Non una eademq; omnium de hac quæstione est sententia, & si unquã aliàs, certè hic vel maximè variant Interpretes. *Judei & Rabini* inter quos *AbenEzr. & R. D. Kimbi* in gentes quibus Israel hodie servit compositum autumant. *Lyræ & R. Salomon,* item *Anselmus* exponunt de *Nebucadn.* qui verbis & factis DEUM Israel blasphemavit, quando nimirum templum ejus incendi jussit, quod si eum verum DEUM existimasset non fecisset; ut legitur *Jerem. LI, 13. Psaltem LIII.* iisdem penè verbis constantem, de *Tito* qui etiam Templum devastavit. loqui autumant. Alii putant de *Sennacherib* hic esse sermonem, qui per nuncios & literas blasphemavit DEUM dicens: quod non possit Ezechiam eruere è manibus suis, & sic negasse divinam potentiam & per consequens Deum ipsum, qui idem cum sua potentia II, *Reg. XIX, 10.* Alii de *Antiocho* qui verum Deum se ignorare ostendit, quum ædificaret abominandum Idolum desolationis super altare sicut legitur I, *Maccab. I, 57. seqq. Piscator, Bucerus & alii* exponunt de *Saule & impiis* ejus consiliariis, qui Deo derelicto pythoniisam consuluit, & à quibus David & socii ejus miserè tractati, & non aliter ac captivi habitati sunt. Alii iterum aliter de *Judeis contemptoribus & persecutoribus Christi* explicant. Quia, inquiunt, *Judeus Christum contemnens Deum negat generaliter, quod Sennacherib, Nebucadn. & alii non fecerunt. Illi enim non negabant Deum generaliter, qui a*

E

cole-

calebant Deos suos ut patet ex c. III. Dan. sed negabant Deum Israel
esse verum Deum potensissimum. Judæus autem generaliter Deum no-
gat, quia omnes Deos cæterarum nationum negat dicens: Omnes Di-
gentium Dæmonia: & in hac sententiâ sunt Haymo, Bruno, Glosa
& alii.

Verùm Davidem non loqui de certis tantum individuis
aut individuorum speciebus, id est, aliquibus suo tempore, aut
maximam partem saltẽm impiis, neque unius aut alterius secu-
li depravatos mores perstringere (quæ sententia Bucero pla-
cet) sed in Universam deperditam filiorum Adami nationem,
hoc est, omnes in universum homines inveni, & perpetuam
naturæ eorum corruptionem accusare, probò.

1. Ex Psal. huius scopo & literæ claro sensu, qui est,
quod omnes homines peccati reos arguat, & eis in genere om-
nem justitiam (operum sc.) propter imperfectionem actio-
num & aduersionem virium humanarum derogat. Nam (1.) illi
qui h. l. peccati accusantur & vincuntur, sunt *Filii homi-
num*, non tantum Judæi (quos Augustinus. honoratius pro-
pter unius Dei cultum appellavit filios hominum, in compa-
ratione gentilium quibus attribuitur superius dictum; dixit
inspiciens) sed in genere omnes omnino homines qui ordine
naturæ ex protoplastis nati sunt. Id quod plurima scripturæ
testimonia evincunt. Sic H. Chron. VI, 30. dicitur quod Deus
solus cognoscat corda יְהוָה בְּבָרִים filiorum hominum, id est,
omnium hominum Ps. XI, 4. XXXIII, 13. CXLV, 12. & c. (2.) Viti-
osam horum filiorum hominum exaggerat David à totalitate
subjecti, per particulas Syncategorematicas (a) per notam Uni-
versalem affirmantem distributive sumptam *Omnes declina-
verunt*: in Hebræo est כָּל־אִישׁ OMNIS IPSE, id est, unusquisq;
ex filiis hominum declinavit. Nam אִישׁ, præfixum & emphati-
cum & relativum est, quo cuj digito demonstrantur, de quibus
sermo est in verbis antecedentibus nempe filii hominum; atq;
ita hoc signo universali singuli ex filiis hominum declinasse
arguuntur. (β) Per particulam collectivam *Sumus*. in Hebræo
est אִנְּוּ una vel pariter ipsi, notans congregationem homi-
num singulorum in universum ideoq; sub forma nominum
pluralium & cum affixo וְ hæc conjunctio ponitur, quasi dicat:
unum noris omnes putuisse noris. (γ) Per

(v) Per exclusivam negantem: *Non est etiam Unus. LXX.* vertunt *En Tiv eos, evos; non est usq. ad unum*, i. e. ne uno quidem excepto, non sunt sapientes. Phrasis enim hæc, uti in analysi quoq; dictum, non indicat exceptionem, sed simpliciter negat homines esse sapientes, utiles &c.

II. Probo ex scripturæ parallelo *consensu*, & imprimis ex *c. VI. 6. & 12. &c. VIII. 22. Genesios*, ex quibus psaltes primam hanc sui cantici partem desumpsisse videtur. Nam capit VI. proponit exemplum prioris Mundi, & commemorat Deum vidisse quod magis magisq; quotidie cresceret malitia hominum in terra & omne figmentum cogitationum cordis ejus tantummodo malum esset omni die. Cujus dicti occasio etsi in specie Cainitarum malitia fuerit de qua proprie dicitur multa est malitia, ipsum tamen dictum generale est omnes homines involvens. Causam enim fontem & radicem in istis & omnibus aliis hominibus monstrat, quando statim subjicit: *Omne figmentum* &c. i. e. quicquid homo animo fingit, molitur, machinatur. Et ne ad solos impios, qui ante diluvium fuerunt, hæc sententia restringatur in *C. VIII. 21.* repetitur, cum solus Noa justus cum suis in terra viveret; & ad totum genus humanum accommodatur; figmentum cordis malum esse à pueritia; ubi imprimis emphaticum est Hebraum *רע* quod ipsam hominis naturalem, propensionem, omneq; desiderium hominis exprimit; & hoc omne dicitur esse tantum malum, h. e. non nisi malum, nulla ex parte quicquam boni in eo fuisse. Sæpè improba sunt & scelerata hominum opera & tamen cor non plane malum & mica bonæ mentis superest, at hic etiam fontem operum, cor malum & corruptum fuisse ait, & quidem à pueritia, i. e. quam primum incipiunt dies nostri, uti *Dn. D. Gerb. Tom. II. p. 493.* explicat.

III. Probo ex *Apostoli Pauli assensu*; Nam quando ille in *vers. 9. c. III. Rom.* demonstrare vult omnes peccasse & aliena justitia scilicet CHRISTI opus habere citat *v. 2. & 3.* hujus Psalmi hand obscure innuens, qui sint ij quos psaltes declinasse & inutiles factos affirmet. Finis enim Apostoli est ut doceat omnes obligari lege, omnium os obstrui & totum Mundum

dum propter peccatum damnationis reum esse, atque ita-
tam Judæos quàm gentes includit. Quia autem conclu-
sio Apostoli est generalis, quod æquali ratione gentibus
gloriâ DEI destitutis accensendi sunt Judæi, utpote & ipsi pec-
catores. E. & medium apodicticum ex his & aliis locis V. T. ab
Apostolo usurpatum erit universale, nec respiciet personas cer-
tas & facta ac tempora particularia. Nam si ita exponeretur.
Pl. tunc Apostolus propositum suum non obtineret, & tota vis
argumenti ejus periret, eò quod à particulari ad universale, à
quibusdam malis, ad omnes malos non valeat conseq.

Quod autem Photiniani Socinus in annot. L. L. Papistæ *Ge-
nebrardus & Jansenius ad Ps. 14.* Arminiani, *Corvinus contra Moli-
naum c. 33. § 10.* ad crassos peccatores, atheos, & ad habitum ma-
litiæ crebris actionibus comparatum, hæc restringunt; Prophe-
tâm nempe loqui de iis qui sunt negantes DEUM, id eò de his
seqq. versiculos esse exponendos. Illud partim apertè falsum
est, quia Apostolus *Rom. 3.* uti jam demonstratum, sequentes istos
versiculos de omnibus exponit, unde sequitur non excludi na-
turalem & originalem labem; partim etiam à nobis infra *qua-
stione 5.* est latius confutatum.

QUERITUR II.

*An ex h. l. notitia innata impugnari possint,
& an detur notitia de Deo natu-
ralis?*

Esse aliquod supremum Numen, quod totum hoc uni-
versum regat pariter atq; gubernet: illudq; ad salutem scitu &
creditu necessarium esse non tantum *Ebr. XI, 6.* expresse dicitur,
sed & Adversarii ultrò & apertè id fatentur. Socinus, *Ostorodus
l. 1. Instr. c. 3. Völkelius l. 1. de vera Rel. c. 1.* aliq; De principio au-
tem unde illud constet, non æquè apud omnes certum est. Ple-
riq; ex Adversariis, id non ex natura, neg, consideratione creationis
sed famâ constituisse ajunt; siquidem DEUS sese ab initio hominibus
manifestaverit. Ad quorum autem cõronè id non pervenerit, illos pro-
prie nullam opinionem vel cogitationem facile habere de aliquâ Deitate.
Quibus

Quibus etiam accensendi *Tospat. in c. 5. Exod. Flac. p. 1. clavis in*
voce Lucis *Col. 563: Vorstius in Exeg. Apol. c. 1. Bellarminus quoque*
l. 4. de gratia & lib. Arb. c. 2. idem tribuit Calvinus l. 1. Instit. c. 2.
& l. 2, c. 2. & Tilem. Heshusio lib. de Errorum pontific. tit. de
lib. arb. n. 11. Sed Calvinum ipsa eius libri inscriptio DE I noti-
tiam hominum mentibus naturaliter esse insitam excusat satis:
Heshusium sola inspectio loci; quippe qui concedit: esse natura-
lem notitiam, eam tamen non sufficientem ad salutem.

Nos autem ut breviter quaestionem ipsam solvamus, ad-
versariisq; respondeamus; sentimus cum *B. Augustino Comm.*
in Ps. 34. Duo esse quae in cognitionem DEI ducant, creaturam & Scri-
pturam. Ex illa deducta notitia DEI est vel *ἐμφύσιος* seu innata
oriturq; ex *νοητῆς ἐνοχλας*, per quas communis illa & anticipata
notio, quod sit DEUS, hominum omnium mentibus naturali-
ter est inscripta. Vel *ἐπίκτητος* seu: acquisita ex contemplatio-
ne creaturarum, vi naturalis discursus à mente humana colle-
cta. Utraq; tamen notitia DEI generalis tantum est, non pro-
pria aut salvifica uti rectè *B. Luth. in 4. Ep. ad Gal. Tom. 4. lat. Je-*
nenf. p. 128. distinguit: *Duplex est cognitio Dei, inquit, generalis*
& propria: generalem habent omnes homines, scilicet quod Deus sit, quod
creaverit caelum & terram, quod sit iustus, quod puniat impios &c.
Sed quid Deus de nobis cogitet, quid dare & facere velit, ut à pecca-
tis & morte liberemur & salvi siamus (quae propria & vera est cogni-
tio Dei) homines non noverunt. Ut fieri potest quod aliquis imbe-
notus sit facie, quem tamen verè non novi quia non intelligo, quae sit vo-
luntas ipsius erga me. Ut autem sententiam nostram ex hoc ipso
Psalmitæ loco probemus, repetimus hic pauca quae superius
ex *B. Luth. ad vocem התעברו* sunt dicta; *התעברו* stultos istos
idololatræ & alieno cultu Deo abominabiles fuisse factos, qui licet
malus & fallus sit, certum tamen est quod sit signum alicuius
γνώσεως de existente supremi numinis divinitate. Inde tale
contra Adversarios ex h. l. necimus Argumentum.

Omnes idololatræ habent cognitionem eam & sensum existentis di-
vini Numinis.

Atqui *נבליים* isti, & pleriq; adeo gentiles ante specialem reve-
lationem sunt idololatræ. B.

Indè.

Inde recte iterum *Luth.* in c. 4. ad *Galat.* Nam hinc quod natura
plures homines hanc propositionem tenent DEUS EST, nata est omnis
Idololatrica, que sine cognitione divinitati non venisset in Mundum.
Quia verò homines hanc naturalem cognitionem de Deo habebant, conse-
ceperunt exera & contra verbum vanas & impias de Deo cogitatio-
nes, quas amplexi sunt pro ipsa veritate, atq; ita fixerunt Deum ali-
ter, quam natura est. Et iterum in *Comm.* huius loci *Tom. 2. lat. Je-
mens. p. 142.* Omnis filius Adam est *Idol.* iste i.e. stultus & idololatrica
ignorans DEI. Non autem hoc intelligendum est, quasi propterea nihil
de Deo sciant, cum *Rom. 2.* doceatur Nomen DEI esse manifestum
omnibus. Nisi enim esset noticia divinitatis inextinguibiliter omnibus
hominibus indita nunquam fuisset idololatria inventa &c. Hinc *A-
postolus Rom. 2. 14.* gentes naturam quae legis, facere asserit, non
quod origo gentium ibi denotetur; quomodo dicuntur *Quos
Iudaei Gal. 11, 15. Quos Iudaei Gal. 4. 8.* Sed principium agendi
quod est natura instinctus, uti invictè contra Arminianos
Perquam Rever. & Excell. Dn. D. Hülsemannus disp. 2. de auxil. grat.
demonstravit. Si qui autem non ulterius inquireunt, Deumq;
verè, & prout vult non colunt, *εὐεπολόγησι* sunt, ut cuius di-
citur *Rom. 1. 21.* per hanc enim solam ad gratiam & gloriam aet-
ernam hominum pervenit. Et si verò hoc Patres quidam as-
serere non dubitarunt, magis tamen excusationem merentur,
quam quod *Zwinglius, Bullingerus, Tigurini, Lavaterus, Tossanus,
Qualtherus &c. Catones, Scipiones, Camillos, Hercules, Num-
nam* cum beatis coelitibus in vitam aeternam collocare solent.
Inter quos etiam est *Erasmus*, qui *Ciceronem* adeò extollit ut
in *Prefat. sua in Tuscul.* ejus quasi tandem in hac erumpat verba:
Ubi nunc agat anima *Ciceronis*, fortasse non est humani iudicii pronun-
ciare. Me certè non admodum adversum habituri sunt in ferenda
calculis qui sperant illum apud superiores, quietam vitam agere. Idem
etiam alibi? Ego nonnunquam offendo quaedam vel dicta a veteri-
bus vel scripta ab Ethnicis etiam *Poetis*, tam castè, tam Sanctè, tam di-
vinitus, ut mihi non pessimi persuadere, quin peius illorum cum illa
scriberent, Numen aliquod bonum aglaverit, & fortasse latius se-
fundit Spiritus Christi, quam nos interpretamur, & multi sunt in con-
sortio sanctorum qui non sunt apud nos in catalogo. Similia habet

Ludov.

Iudo. Vides in lib. 10. Augustin. de Civ. Dei, cap. 23. & lib. 18, cap. 47.
Verum enim verò ut his confutandis diu immoremur, operæ
pretium non est, cum hæc passim ad scelerum usque à nostris
B. Hutero & Sigwarto contra Irenicum Paræi, Gerbarde passim,
Baldino in Epistolam ad Rom: Brochman. aliisque eviscerata
prostant, potius est ut ad Photinianorum objectiones, quas ad
hunc nostrum locum proferre solent, respondeamus. Cum pri-
mis autem *Socinus in Praelectionibus: Sacrae literæ,* inquit, *restantur,*
aliquos esse, qui Deum esse non credant. Ps. X, 4. XIV, 1. LIII, 2.
Quos esse stultos appellant, non tamen naturales animæ facultates
sensum communem eos destituisse significare volunt, sed verâ sapientiæ
eos prorsus carere. Vera autem sapientiæ minimè naturalis est &
sed ratione aliqua comparatur. Idem porro: Non singuli tantum ho-
mines, sed integri populi inveniuntur, qui nullum penitus sensum aut su-
spicionem divinitatis alicuius habent. Hi sunt in novo Occidentali orbe
in Brasilia provincia, ut Historici tradunt, mihiq; vir fide dignus sanctè
affirmavit, qui in ipso loco aliquandiu fuerat, sed & alibi quoq; ejus-
modi gentes reperiri, India recens historia testatur. Hæc Socinus l. 6.
qui idem repetit in de Auct. Scrip. c. 2. pag. 46. & Estor. in Instit.
Germ. c. 1. p. 10. u. Cui respondemus 1. Quod à DEI negatione
ad tollendam ejus notitiam male concludatur. Nam & illi
qui profitentur, se scire Deum, factis & in corde negant Tit. I,
16, quales multi alii sunt in populo Dei & Ecclesia Psal. XCIV, 7.
Ps. X, 11. CVI, 2. Qui tamen Deum nescire non possunt, 2. di-
stinguo eum B. Gerbarde inter simplicem ignorantiam & ma-
litiolam ejus negationem. Quod enim quidam Deum negant
id per execrationem Diaboli, per affectuum vitiosorum prædo-
minium, per effectum malitiosorum interventum, illis acci-
dere solet. Unde & de Gentibus dicit Apostolus Rom. I, 18. quod
veritatem Dei violentè & contra conscientia testimonium in-
justitiæ detinuerint. 3. Exempla Brasilianorum aliorumq;
in novo orbe quod spectat: ut non sequitur in infantibus ratio
operationes suas actu secundo non exerit, ergo eam nullo pla-
ne modo habent: Item, ego non novi quo mortis genere Socinus
in Polonia diem suum obierit, ergo plane nescio eum esse mortuum:
Itaque hic ulla est consequentia ab actu secundo & exercitio

refo

recto ad actum primum. Potest enim ob supervenientia certa impedimenta exercitium alicujus ad tempus deprimi & suffocari: deinde quoq; rerum Novi Orbis scriptores qui à nostris magno numero laudari solent contrarium discretè attestantur. Imò quod maximum est, generalia illa Spiritus sancti effata. *Matth. XXVIII, 19. Marc. XVI, 15. Ps. XIX, 5. Rom. X, 18.* testantur etiam illis Evangelium ab Apostolis fuisse annunciatum.

3. Indi, sicuti & alij Ethnici complures ignorant quidem quis & quid sit verus Deus, cum illi ipsum cacodæmonem, non quidem Deum, sed ut ejus ministrum colant, invocent, pœnasq; naturaliter meruant; Quidam autem Solem, Lunam, aliasque creaturas sibi Deos eligunt, Quæ ipsa Indorum & aliorum Ethnicorum horrenda idololatria potenter evincit, (uti superius ex *Lubb.* demonstratum) quod sciant esse aliquem Deum: Confunditur itaq; quæstio quis sit Deus, cum quæstione, an sit. Breviter autem pro notitiis innatis contra ipsos sic argumentamur. *Ubiq; est cognitio aliqua legis divina, & quidem naturalis ibi etiam est naturalis cognitio Dei. Atqui teste Apostolo Rom II, v. 14. in Ethnicis est aliqua naturalis cognitio legis divine. E. in Ethnicis est aliqua cognitio Dei naturalis.* 4. Ab absurdo duplici contra Adversarium concludo. Primò enim Gentes quædam excusabiles coram Deo forent, contra *Rom. I, 21. 2. Thess. I, 8.* deinde notitia illa de existente aliquo iusto Numine aliquando amitti posset, quod enim fama tantum & externa disciplina addiscitur, tam firmiter non inhaeret, ut ea, quæ naturaliter nobis insunt, ut rectè *Athanas. Tom. 1. Orat. 3. p. 208.* ait: *ὁ μὴ φύσει τὴν αἰδέειαν ἐν μαθησέως ἀπορροῆσιν ἀναστρέφεται*

QUÆRITUR III.

*An Homo in spiriualibus post lapsum reli-
quum habeat liberum arbitrium?*

Hanc quæstionem Photiniani ita solvunt: *Quamvis ob voluntariam hominum corruptionem naturaliter in plerisq; vires sine exigua ad ea præstantia, quæ Lex Dei iubet, in omnibus tamen præstanti voluntatem naturæ esse posse, atq; ad ea in plerisq; esse, nisi peccandi abue-*

consuetudine factum sit, ut quis ipso peccato atq; iniquitate delectetur. Vires etiam non esse ita exiguas, ut homo Dei spe accedente, si sibi ipsi vim facere velit, Legi divina parere non possit. Ulterius olim progressi sunt Pelagiani & post eos Scholastici asserentes hominem ex viribus liberi arbitrii se posse preparare ad DEI gratiam, facere precepta Dei, quoad substantiam actus, & plura alia: Nuperum quoq; Concilium Trident. Sess. 6. Can. 3. Si quis dixerit sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione atq; ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut penitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit, Canon. 4. Si quis dixerit liberum hominis arbitrium motum à Deo & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atq; vocanti, quoad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac preparet, nec posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mercedq; passivè se habere, anathema sit. Can. 5. Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, quo titulum sine re, figmentum deniq; à Saibana inventam in Ecclesia, anathema sit. Verumenimverò arbitrium nostrum per peccatum servum factum, captivum, mortuum, scriptura diversis in locis asserit, Rom. VI, vers. 16. c. VII, 23; Eph. II, 1, 5, Coloss. II, 13. Job. V, 25. Inde ipse Magister sententiarum lib. 2. dist. 25. post peccatum, inquit, ante reparatiorem gratia premittitur à concupiscentia & vincitur & habet infirmitatem in malo; sed non habet gratiam in bono & ideo potest peccare, & non potest non peccare, etiam damnabiliter. Idem ex Augusti: Enchir: ad Laurent: cap. 20. hæc citat: Servi addicti peccato scilicet, quæ potest esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit, qui sui Domini voluntatem libenter facit, ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati servus est. Certum enim est, inquit, idem August: de grat: & lib. arb. cap. 2. Voluntatem nostram requiri ad hoc, ut bene operemur, sed illam non habemus ex nostris viribus, sed DEUS operatur in nobis, ut velimus bene operari. Ipse Deus nos convertit J. r. XXXI, 18, 19. trahit Job. VI, v. 44. Vivificat Eph. II, 1 Illuminat Eph. I, 17, 18. Regenerat & renovat Job. III, 5, 6. 1. Cor. IV, 15. aliaque agit, quæ ad hominis conversionem, regenerationem & sanctificationem aut inchoandam aut conti-

mandam & olim perficiendam requiruntur. Virium autem
nostrarum in spiritualibus *adversariis* satis probat noster tex-
tus, cum homines vocat stultos, non intelligentes mysteria
salutis, quod intellectus; nec Deum requirentes, quod volunta-
tis est, ut superius ex *Gesnero* ostendimus. Ita autem ex hoc
loco contra Adversarios argumentamur: *Quicumque, per peccatum
ita est corruptus ut sit abominabilis factus, non faciat bonum, non in-
telligat aut velit requirere DEUM ille non habet naturam voluntatem
prestanda iussa legis ita ut DEUS requirit. Atqui omnes homines per
peccatum ita corrupti sunt &c.*

Ergo.

Hic proin imprimis notamus *Opponit* illud *Beilarmi* pronun-
ciatum *lib. 5. de Grat. & Lib. Arb. c. 6. posse hominem non renatum
sola natura viribus quedam precepta moralia secundum substantiam
operis implere.* Cujus quidem assertionis ille duo affert funda-
menta. 1. *Quia possit fieri, ut aliquando nullum occurrat homini
preceptum affirmativum.* 2. *Quia fieri possit, ut nulla adsit contra-
dictio provocans ad violanda precepta negativa.* Sed utrumque est
falsum. De primo hoc manifestum est, ex mutua preceptorum re-
ciprocatione, quodvis enim preceptum affirmativum inclu-
dit etiam negativum & contra. v. g. Preceptum negativum.
Non occides, non tantum prohibet, ne vitæ proximi insidias
struamus, sed & jubet simul ut eum servemus, & quantum pos-
sumus juvemus, sic in cæteris preceptis negativis non tantum
a malo abstinencia, sed & boni efficientia postulatur. Secundæ
rationis falsitas constat ex peccati originalis seu concupiscen-
tiæ prave proprietate, quæ semper est actuosa, neq; ullum mo-
mentum dari potest, quin desideria inordinata suggerat ad-
versus legem DEI. Quare nullius momenti est etiam illa *Bel-
larmi* adversus *v. 3.* hujus Psalmi exceptio. *lib. 5. de Grat. &
Lib. Arb. cap. 10. § Tertium. Neminem quidem in statu peccati ita
juse vivere, ut totam legem moralem servet, posse tamen aliquem facere
aliquid opus bonum morale, quo legem perficiat.* Nam David non
tantum conqueritur, quod nemo servet totam legem, sed quod
nemo etiam vel unum bonum opus morale, uti DEUS requirit,
facere possit.

Quæ-

An detur aliqua Providentia Dei?

Esse nonnullos qui DEI providentiam Deumq; adeo ipsum existere in dubium vocant, evidentissimè prima nostri Psalmi verba evincunt, non id quidem ex naturali aliqua ignorantia & simplici negatione, sed ex affectatâ & malitiosa planè inficiatione. Et testantur id exempla totubiq; apud Auctores obvia. *Protagoras Abderites* librum quendam apud *Laërt.* ita est exorsus: *De Diis quidem statuerè nequeo, neq; an sint nec ne. Sunt enim pluri- ma que id scire prohibeant, & summa rei incertitudo & brevis homi- nis vita.* Ob hoc principium operis (addit *Laërt.*) pulsus ab Atheniensibus est, libriq; illius in foro cremati sunt, sub Præconis voce, à singulis qui illos habebât, investigati, Huius etiam meminit *Laëtant.* lib. de *Ira Dei cap. 9.* *Primus omnium, inquit, Protagoras exiit temporibus Socratis, qui sibi diceret nò liquere, utrum esset aliqua divinitas nec ne. Quæ disputatio ejus adeo impia & contra veritatem & religionem, judicata est ut & ipsius Athenienses expulerint suis sinibus, & libros ejus in concione, quibus hæc continebantur ex- ufferint.* Idem sensitse *Diagoram Melium* cognomento *ædeov* & *Theodor. Cyrenaiæ* *Cicero, Augustinus & Laëtant.* l. c. testantur. Dubium autem non est ubi DEUS negatur, ibi ipsius quoque Providentiam simul negari, quòd pulcherrimè præter alios *Laëtant.* l. 1. div. instit. c. 2. ostendit. *Non putavi ad id necessarium inquit, ab illa questione principium sumere, quæ videtur prima esse natura, sit ne providentia, quæ rebus omnibus cõsulat an fortuito vel facta, sint omnia, vel regantur. Cujus sententiæ autor est Democritus, con- firmator Epicurus. Sed & antea Protagoras, qui Deos in dubium vocavit, & postea Diagoras qui exclusit, & alii nonnulli qui non putave- runt Deos esse: quid aliud effecerunt, nisi ut nulla esse Providentia pu- taretur? &c.* Et lib. de *Ira DEI cap. 9.* *Si DEUS est, utiq; providens est, ut Deus, nec aliter potest ei divinitas attribui, nisi & præterita te- neat, & præsentia sciât, & futura prospiciat. Cum igitur providentiam suscipit (Epicurus) etiam Deum negavit esse. Cum autem Deum esse professus est, & providentiã simul esse concessit. Alterum enim sine altero nec esse prorsus nec intelligi potest. Oritur verò dubio discursus men- tis, cum sæpius bonis malè, malis contra bene esse in his terris*

homines conquerantur. Quibus cogitationibus & se indi-
ctum scribit Claudianus l. i. in Rufin.

Sepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras an nullus in offe
Kektor, & incerto fluereut mortalia casu.
Nam cum dispositi quassissem fœdera mundi,
Præscriptosq; maris fines, anniq; meatus,
Et lucis noctiq; vices: tunc omnia rebar
Consilio firmata DEI, qui lege moveri
Sidera, qui fruges diverso tempore nasci,
Qui variam Phœben alieno iusseru igne
Compleri &c.

Regi certè totum hoc universum & conservari providentiâ
divinâ, non tantum Scripturæ divinæ attestantur, *Psal. CIV, Jo-
bi XXXVIII Aët. XVII, 23. seqq. Ps. CXIX. 19.* Sed ex parte Dei
probat ipsius naturâ infinitè sapiens & bona, ideoque sui vel ma-
ximè communicativa. Ex parte creaturarum autem summa
earum indigentia. Eo ipso enim quo creatura est, eger præ-
sentiâ & efficaci Dei concursu, nisi creaturam independentem
& sic Deum facere velimus. *Qui non sentiat*, rursus *Lactan. lib. 3.
Instit. c. 19.* ait: hunc mundum tam mirabili ratione profectum aliquâ
providentiâ gubernari, quandoquidem nihil est, quod possit sine mode-
ratore consistere. Sic domus ab habitatore deserta illabitur, Navis sine
gubernatore abit pessum. Et corpus ab anima relictum desluit, nedum
putemus tantam illam molem aut construi sine artifice, aut stare tam
diu sine rectore potuisse. Græci autem patres triplicem providentiæ
divinæ seu modum seu speciem constituerunt. 1. *ἀγαθῶν καὶ*
κακῶν quæ circa omnes res creatas versatur. 2. *ἀγαθῶν καὶ*
κακῶν quæ res duntaxat bonas moderatur. 3. *ἀγαθῶν καὶ*
κακῶν quæ malas actiones, in quantum malæ sunt, respi-
cit. De prioribus duabus speciebus non magna hodie contro-
versia est. De ultima non inter Ethnicos tantum sed etiam inter
Christianos quarî cœpit, utrum Deus malas hominum a-
ctiones sciat, & antequam fiant prævideat. *Socinus in Prælect.
Theol. Acad. Heidelb. dicat, cap. 8, 9, 10, 11.* disputat, quod nul-
la ratio nullusque scripturarum locus sit, ex quo aperte colligi
possit, Deum præsertim malâ à voluntate humana dependentiâ
scivisse

scivisse antequam fiant, cui consentit *Vorstius*, Ut intelliges, si
conferas *cap. 23. Apol. Exeg. Vorst.* cum c. 8, 9, 10, 11. *Prælect. Socini.*
Idem *Socinus* quinque proponit regulas, ex quibus omnia dissol-
vi posse censet, quæ contra impiam ejus opinionem proferuntur.
1. Si testimonium loquitur de bonis operibus certè prævisis, sine
dubio Deus ea decrevit. 2. Sive de bonis sive de malis operibus loqua-
tur, fieri potest, ut prædictio sit ex planè verisimilibus tantum, ob id, non
certa, nec, ex prænotatione de qua querimus. 3. Quod monitio potius
vel bonifaciendi vel mali vitandi esse potest. 4. Si certa mali operis
prædictio erit, ipsum quidem opus à Deo decretum fuit, non autem cor-
dè malitia. 5. Res indifferentes nemo non videt ideo prævideri posse,
quia decreta fuerunt. Sed vaticiniis quæ ex Scriptura adduximus;
ista non satisfaciunt. Sic prædicatur non per verisimilitudinem
aut monitionis causa; sed certò prædicatur fuga Christi in Egyp-
tū, & fuga illius causa, infanticidium Herodis, quod non fuit
bonum opus nec etiam opus indifferens, nec tandem opus ma-
lum sine malitia, tale enim nec esse nec prædici potuit.

Referenda etiam hæc sunt *Calvinianorum* delicta, qui
omnia simpliciter sive bona, sive mala sint, decreto DEI sub-
jiciunt, (cum quibus ex Pontificiis *Bannes facit in 1. Part. Thom. q. 19. art. 10. dub. 1. q. 22. art. 4.*) ita, ut & lapsum Adæ,
& posterorum à DEO decretum, & æternæ mortis quosdam
ex decreto Dei absq; remedio involutos esse statuunt. Videatur
Calvinus l. 3. c. 23. §. 7, quod tamen ipse horribile decretum
appellat. Nos breviter dicimus: Scientiam DEI in sese non esse
activam & certitudinem suam, ex æternâ ipsius infinitate & vi-
sione immutabili, non verò prædeterminatione voluntatis ha-
bere, decretum verò Dei ad res tantum bonas propriè pertine-
re. quod si autem ad res malas etiam extendatur, id non nisi
per accidens certòq; cum respectu faciendum esse, respectu ni-
mirum permissionis, & non quasi Deus ipsam rem malam de-
creverit, unde & decretum permissionis appellatur. Sic Crucifixio-
nem filii Dei ut peccaminosa actio est non decrevit Deus, & ta-
men fecerunt *Herodes & Pontius Pilatus*, cum gentibus & populo
Israel, quæ manus & consilium eius decreverunt fieri *Actor. 4. 28. h. c.*
Consilium DEI hoc illis facere permisit, & permittere decre-
vit, quod vidit ex propriâ malitiâ facturos, hoc sine salutari

& longè gloriosissimo, ut salus generi humano reparetur. Verius igitur esse judicamus, quod Calvini discipulus *Petrus Moltneus* Ecclesiae Parisiensis Pastor, in sua *Anatome Arminianismi* c. 3. p. 6. scripsit: *Omnia Deus vel minima ab aeterno praeservit: ac ea demum praedestinavit & decrevit quae habeant rationem aliquam boni, & quibus gloria DEI sit illustrior vel mundus perfectior.* Nos hinc ita subsumimus: *At peccatum quatenus peccatum formaliter est rationem boni non habet, gloriamque Dei obscurat potius quam illustrat. E peccatum formaliter & quatenus tale à Deo praedestinatum & decretum non est; Quid de reliquis autem objectionibus & assertionibus Adversariorum sit statuendum declarabimus in confictu.*

QUERITUR V.

An Peccatum originale ex hoc loco probari possit?

An detur peccatum Originis non immeritò quaeritur. Negant enim illud ipsum Pelagiani, apud August. lib. 1. de Heres. c. 88. & lib. 2. de Bono persever. c. 2. Quibus accensimus Philosophos & Scholasticos. Negant quoque illud Anabaptista, teste Sterdano lib. 10. Zwingli in Confess. anno 30. edita Art. 4. Item Comment. in Rom. 5. lib. de Bapt. tract. 3. Item Declar. de Peccat. Orig. ad Urban: Rhegium (quanquam sint qui ista à Zwinglio bonâ fide retractata esse volunt) Ex Pontificiis praeter Abailardum etiam Jacob. Faber, Eras. Albert. Pigbius, Catharinus, Hier. Olorius, Salmero, Tappeus, Ananadius, &c. Ex Ptoemianis, Sosinus Praelect. Theol. c. 4. p. 10. Cum ad culpam, inquit, non tantum iam propria voluntas ejus, qui in culpa futurus sit omnino requiratur, panâ verò sine antecedente culpâ esse non possit, nullo modo videtur dici posse in homine dum nascitur ullam sive culpam sive panam locum habere posse. Confer lib. quod Polon. regni &c. Osiand. Instit. Genes. c. 33. Catech. Racov. c. 10. Smalt. contra Frantz. disp. 2. n. 41.

Ut verò nihil nunc dicamus de clarissimis locis scripturae Gen. V. 11. Job. XIV. 4. Psal. LI. & aliis, quibus evidenter probatur Peccatum Originis esse veri nominis peccatum, & distin-

distingvi formâ propriâ à peccato Actuali, ex nostri Psalmi
textu contra Adversarios ita argumentamur :

*Quicumq; ita corrupti & abominabiles sunt facti, ut porro omnes
non faciant bonum, non sint intelligentes, justî, sed declinaverint à
Præceptis DEI, in illis datur connata corruptio & peccatum originis.*

*Atqui omnes homines ne uno quidem excepto corrupti & abomi-
nabiles sunt facti, non faciunt bonum.*

Ergo.

Ratio consecutionis petitur i. *A privatione justitiæ, non est justus,*
ne unus quidem, quæ est justitia legis s. operibus, quia ea sunt
Rom. III. Nullum justificari ex Legge s. operibus, quia ea sunt
imperfecta propter advectionem virium humanarum, unde fit ut
*in multis labamur omnes, principium ergo mali in ipsa Natu-
ra hærens, simul insinuatnr. 2. A depravatione ipsius intellectus,*
non est intelligens, inde oritur cæcitas & ignorantia circa res
divinas. 3. A corruptione voluntatis: non est requirens DEUM.
Duo conjungit, ait Gesner. super hunc locum, ut jam aliquoties
diximus, intelligentiam quæ est in mente & nihil aliud, quam veram
DEI agnitionem significat, quæ sit fide. Et deinde addit, requirere
DEUM, quod sit voluntate, operibus dilectionis erga proximum.
4. A declinatione à via veritatis, Origo enim reliquorû omnium
peccatorum est Apostasia illa, cujus effectus sunt impotentia
ad bonum & defectus ipsius actus in bono. 5. Ab universalitate
*addita: Omnes declinaverunt, Omnes usq; ad unum, ne uno qui-
dem excepto. Ergo & infantes, pueri, aliq; qui virtutibus mo-
ralibus imbuti, à vitiis externis sibi cavent, Judæi & Græci*
*Rom. III. 9. & tamen h. l. peccatoribus annumerantur; Natu-
ralis igitur aliqua & congenita pravitas est concedenda.*

Habent tamè multa Adversarij, quibus veritatè hanc oppu-
gnare conantur. i. *Socinus in Annot. locor. Genebrardus & Jansen in*
Psal. XIV. Corvin. contra Molin. cap. 33. Ad solos Atheos & ad
habitum malitiæ restringunt, qui crebris actionis acquirunt.
Verùm Apostolus Rom. III. ad omnium hominum naturalem
affectum extendit, quia Græci & Judæi omnes sub peccato esse
dicuntur. Deinde omnes includuntur ne quidem in infantibus
*exclusis. Deniquè si concederemus hoc Adversarijs, de qui-
busdam*

busdam phrasibus, originale tamen peccatum, quod tanquam causa est supponendum non excluderetur. Nam & hic regula Logicorum valeret: *Ab Inclusiva ad Excl. suam non valet consequentia.* 2. *Cajet. & Lorin. in Psal. XIV. Thom. & Jansen.* Hyperbolicam locutionem confingunt, ut non omnes, sed pluri, inq; iis maxima pars denotetur. Verum i. à litera & propria significatione recedendum absque necessitate non est. 2. Nec hyperbole facile est excogitanda in Scripturis, quia plerumque ferè falsitatis est suspecta. 3. Universalitas toties repetita eam non admittit. Plura argumenta quæ aut pro nobis aut contra nos afferri possint, collegit *B. Meiss. in Anthropol. p. 149.* quare nos hæc operâ in presenti superfedemus.

Multa verò adhuc de natura peccati Orig forent dicenda: Sæpius enim conquesti nostri sunt; *B. Lurb. in Expos. Pl. CXVIII. v. 7. Tom. 5. Jen. Germ. & in Glossa ad Edict. Imper. Tom. eod. fol. 294. Chemnit. in L. princ. de Peccat., neminem ferè Theologorum Papisticorum naturam peccati rectè exposuisse.* Et certum est, quod *Witack.* ait, plerog; Scholasticos de hoc peccato perperam sensitse. Hinc ex solis Scripturis probari non posse asserunt *Strapl. Andrad. Orthod. Explic. & Bellarm. l. 4. de Verb. DEI, c. 4.* cui respondet *Witack. lib. 1. de pecc. Orig. cap. 4. Rectè mox hoc verbum in Scripturis non haberi, neque in Patribus vetustissimis.* Et *lib. 2. c. 2.* dicit, *Patres ante August. minus accuratè sensitse & scripsisse de peccato Orig.* Necdum etiã certum apud illos, in quo constituenda sit propria & formalis ratio peccati Orig. *Alberti P. huius ita de Peccato Orig. philosophatur, quod nec a re nata justitiæ originalis nec concupiscentia habeat rationem peccati, sive in parvulis s. adultis, s. ante s. post Baptismum: Has enim affectiones non esse vitia, sed naturæ conditiones in nobis. Peccatum igitur Originale non esse defectum, non vitium aliquod, non depravationem aliquam, non habitum corruptum, non qualitatem vitiosam herentem in nostra substantia, ut qua sit sine omni vitio & depravatione: Sed hoc tantum esse Peccatum Orig. quod actualis transgressio Adere. tu tantum & pena transmissa & propagata sit ad posteros, sine vitio aliquo & pravitate herente in ipsorum substantia, & reatum hunc esse, quod propter Adæ peccatum extorres facti sumus Regni caelorum subjecti regno mor-*

is, & aeternae damnationi obnoxij, & omnibus humani naturae miseriis involuti, quemadmodum commemorat prolixè & hémnit: part. 1. Exam. Conc. Triden. Pighij autem sententiam postea Ambrosius Catharinus Compsæ Episcopus approbavit & defendit. Sed nec Sacrosanctum illud & œcumenicum & à Spiritu S. si Dijs placeat; gubernatum Concilium Trid. rectiùs hic sentit. Non tantùm enim de peccato impias has & profanas opiniones non damnat, sed & cuius quidvis de eo opinandi libertatem relinquit, ut testantur Estius & Andræus genuinus Concilij interpretes. Ipsum verò non definit, quid sit propriè peccatum Originis, an tantùm defectus? an Reatus solùm, an positivum quid? an Concupiscentia? & si verba ipsorum spectentur, nequaquam concupiscentiam si fomitem pro peccato agnoscunt. Ita enim ajunt Sess. 5. Manere in baptizatis concupiscentiam & fomitem hæc sacra Synodus fatetur ac sentit: quæ quidem cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus & viriliter per Jesu Christi gratiam pugnantibus non valet: quin imò qui legitime certaverint coronabuntur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari quod verè & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit. Quæ omnia ex nostro Psalmò, qui & de Peccato Originis agit, & summam depravationem nostræ Naturæ per illud factam ostendit, commodè refutari possent. Verùm quia prolixioris operæ sunt & integrum ferè commentarium, non theses aliquot, requirunt, præterea etiam prolixè ab alijs tractata sunt, & nos ad finem properamus, quæstionem de subiecto categorias subjiciemus.

QUESTIO VI.

An Maria ^{Θεοτόκος}, itemq; Jeremias & Johannes Baptista peccato originali fuerint obnoxij?

Occasionem huic quæstioni dedit Chrysost: in Comment. ps. XIV. qui ex iis verbis; Non est qui faciat bonum, non est usque

ad unum, concludit etiam B. Virginem peccato obnoxiam fuisse. Nos autem qui summam ejus excellentiam virtutesque suspicimus, sanctissimè in ipsâ statim fronte, & quantum potest, protestamur, nihil nos detractum velle sanctitati Beatissimæ virginis, sed eam omnibus modis asserturum ire & confirmatum, quin imò fatemur & disertè propugnatum majorem præ reliquis dignitatem accepisse à Deo, quippe quæ ipsum Deum genuit in Mundum. Atque in eo sanè æquiores ipsi sumus, quam Pontificij haberi volunt, dum talia nonnunquam, tamque horrendâ de ea prædicant, quæ parum sunt digna tanta majestate, & quorum ipsos pudere meritò deberet, ut cum apud *Vincent. Specul. Histor.* l. 7. c. 84. *Extraclis uberibus in os Clerici lac immulget, vel cum quæret à milite, an ei sufficeret, si se uxorem possit habere, quæ cum responderet, cui libet Regi sufficeret species tua & beatus judicaretur tuo consortio, subjecit illa, ego ero uxor tua, accede ad me & da mihi osculum, & coegit eum.* Item quod *lib. 7. c. 87. Inter sponsam quendam & sponsam prima nocte recubuit. Beatricis prætere amonialis, quæ secuta erat Clericum, à quo corrupta, formam & locum per quindecim annos supplevit in monasterio, quam impiam fabulam non modo Cesarius habet l. 7. c. 34.* Sed etiam liber de *Miracul. B. Mariæ, qui habetur Tom: 2. Discipuli editus Moguntia Anno 1612.*

Omninò autem nos rectè atque ordine facturos putamus, si in tanta disputantium multitudine in originem hujus questionis inquiramus. À revelationibus *Anselmi* initium accepisse Festum conceptionis, ait *Baron. ad 8. d. Decemb. in Nor. ad Martyr. Rom.* Idem deinde confirmarunt revelationes *Brigitte*, sed quas non tantum *Svaretz Tom: 4. in Thom. disp. 46. part. 1. n. 12. seq. part. 4. n. 6. Salmero, Ignatij socius comment. in 1. Job. III. 24. rejiciunt, sed & Cajetanus de concepr. cap. 5. Fantasia, fignenta & muliercularum deliria vocat. Erasmus quoque ejusmodi sanctorum narrationes, historias aut miracula non esse magnificienda rectè statuit. Hujus originis tamen meminerunt *Bavon. 3. Disp. 2. q. 4. Art. 2. & in quodl. q. 13. Henr. de Gandavo quodl. l. 25. quest. 23. Palud. Capreol. Argentina in 3. disp. 3. Ferrus de Natal. l. 3. sui Catal. c. 52. & l. 6. c. 56. Gerson. serm. de Concepr. Boz. l. 4. de signis.**

signis Eccles. c. 8. Maffus c. 16. Chron. Claudius à Rota & Jacobus à Borag. Dominicani in legenda Sanctorum in Fests. Concept. fol. 164. si Antonio à Trejo legato Regum Hispan. ad Paulum V. Pontif. fides est habenda,

Parificensis quoque Academia Anno 1388. lege cavit, ne ullus ad Magisterij aut Doctoratus, aut alios quoscunq; dignitatis literariæ gradus admitteretur, nisi prius publicè voteat, se nullo unquam tempore docturum, Mariam in peccato fuisse conceptam.

*Hinc de D. Virgine venit posteriori etate in contentionem, ait Lud. Vives Comm. in 1, 20. August. de Civ. D. cap. 26. quare auxerunt incenderuntq; duo hominum ordines, qui se in certamen transversi propter antesignanos vehementer conjecerunt impetu, Dominicani ductore Thomà Aquinate, & Franciscani ductore Joanne Scotto. Desinuit Consilium Basiliense, nulla unquam macula sanctissimam Virginem vel leviter atactam fuisse. Id Concilium cum parium legitimè coisse Dominicani causarentur, persisterentq; in sententia, contra Minorita Sacrosanctum affirmarent, ac illos impietatis arcescerent, quod contra Ecclesiam DEI niterentur, res magnis animis exitura videbatur in rabiem, ni decreto suo Sixtus Pontifex Romanus mature subvenisset, quo alterutram in partem ea de re vetabat disputari. Itaque illa demum eis videntur edicta & concilia, que in rem suam faciunt, reliqua non pluris estimanda quàm conventum muliercularum in rextina vel thermis. Quæ sanè verissima sunt; nam huic malo remedium allaturus Sixtus IV. Pontifex max. duas edidit extravagantes, quarum utraq; incipit; *Grave nimis.* In quibus eavit, ne alterutra pars adversarios hærescos arcescat. Priam quidem peculiarem pro *parribus Lombardia Anno Domini 1482.* in quibus magis tum hujusmodi dissidia vigeabant. Alteram universalem, quæ habetur in corpore Juris *Can. de reliq. & vener. Sanct. in extravag. Comm. Anno 1483.* Has deinde successor ejus *Innocent. VIII.* dicitur confirmasse. Post eum *Alex. VI. in Bulla,* quæ incipit: *Illius qui se,* anno 1502. it. *Jul. II. Eo X. Adrian. VI. Anno 1522. & Clemens VIII.* Deniq; & *Paulus III.* sub quo in Concil. Trid. *Sess. de peccato Orig. Anno 1546.* Decretum illud factum est. *Declarat hæc Sancta Synodus non esse**

G 2

sua

sua intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali
agitur,) Beatam & immaculatam virginem Mariam DEI genetri-
cem, sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Pa-
pa IV. sub pœnis in iis constitutionibus contentis, quas innovat. Idem
factum postea à successoribus Jul. III. Paulo IV. & Pio IV. qui
ea quæ in Conc. Trid. fuerunt decreta, rata omnia habuerunt.
Crebrò præterea interdictum fuit Dominicis, ne in templo,
ne in Scholis, in Conventibus, inter se & domi de hac quæsti-
one quicquam disputarent. Et cum nuper annis 1621. & 1622.
Reges Hispaniarum Philippus III. & IV. Legatos ad PP. Pau-
lum V. & Greg. XV. mitterent, ut tandem Pontifici à autoritate de-
clararetur B. Virginem sine peccato esse conceptam, hoc responsum ac-
ceperunt; Æternam illam sapientiam tanti mysterii penetrabilia sibi
non dum revelasse, adeoq; vereri se, quicquam novi in ipsa re decer-
nere. Quod responsum habetur in Epistola Greg. PP. XV. ad
Reg. Hisp. Philip. IV. d. 4. Januarij Anno 1622. quæ extat in Lega-
tione Hiss. à Luca Waddingo edita fol. 452. Idem etiam Imperij
Romani Monarchæ expetierunt P. Guil. Lamerm. von Eugeni-
den. Eird. n. II. c. 7. p. 44. *Wir ihrer Pâpstlichen Heiligkeit hat Fer-
dinandus II. zum ôfftern gehandelt/ dann môchte erklârer werden/*
daß die allerseügste Jungfrau ohn alle Erbsünde empfangen wor-
den. Hat sich auch sehr erfreuet/ daß ein gleichmäßiges Beschehen
vom König Ferdinando seinem Sohn/ als er eben am Tage Mariæ
Empfängniß Anno 1625 zum Bingerischen König gekrônet wor-
den.

Hæc est ipsa ejus à principio inde usque ad nostra tempo-
ra deducta origo & incrementum. Sed cum probationes ab iis
petimus, suum illud *Pie credi* nobis obrudunt. In Scripturis
certè nec volam, nec vestigium hujus haberi, ipsi eorum Magi-
stri & propugnatores nonnulli disertis verbis attestantur.
Melch. Canus in Loc. Theol. l. 7. c. 1. p. 348. plurima Patrum testi-
monia adducit, qui B. Virginem in Peccato Originali conce-
ptam uno ore assererant. Tandem verò ad Erasmi argu-
mentum ex Autoritate Patrum deductum respondet, *hanc quæ-*
stionem non esse de fide, Itæ q; in utramq; partem de ea posse disputari.
Ita enim inquit: *Non mihi, fateor ingenuè,* (inconsideratè eum
hoc

hoc effari ait Legat. p. 238.) *alia via pœnit ad illud Erasmi argu-
mentum eludendum, quo Sanctorum auctoritatem acutè tentavit ille
quidem eludere, nisi hoc assereretur. Hanc assertionem autem
non esse de fide, (sine peccato Mariam fuisse) probat, quia è
Scripturis secundum literalem sensum nunquam habetur. Quinimò
lex generalis in iis traditur, qua universos filios Adam carnali genera-
tione editos, sine ulla exceptione, complectitur. Nec opposita assertio
est de fide, quia à Lege universali per singulare privilegium unam DEi
Matrem excipere, Sacrarum literarum fidei nullo pacto adverfatur.
Hanc ob causam nec Sicutus IV, nec Concilium Lateran. sub Leo-
ne X. nec Synodus Frid. sub Paulo & Julio III. quicquam certi
definiverunt. Quæ incertitudo dogmatis vanitatem sic satis
arguit; nec noster textus exceptionem illam & singulare privi-
legium admittit, vid. B. Gerbard. Conf. f. Cathol. lib. 2. part. 3. Ar-
tic. 21. c. 4. p. 422. seqq. Sed plura de hac quaestione commemora-
re rei evidentia prohibet.*

*Jeremiam Prophetam quod attinet, asserunt eum non
nulli sine originali peccato conceptum fuisse ex malè intelle-
ctis verbis Jerem. c. i. v. 5. Priusquam formarem te in utero, novi te,
& priusquam exires de vulva sanctificavi te. Et in hanc sententiam
Christophorus à Castro Chrysostomum Hieronymumq; producit. De
Johanne affirmat Weigelius part. 3. postil. p. 69. Parentes ejus con-
cupiscentiam & estum carnis non sensitse. Verùm in Jeremiæ loco
vulgaris Scripturæ phrasîs est, ubi sanctificari dicuntur, quæ ad
certum munus à communi hominum usu segregantur. Ita
Sacerdotes V. T. res DEO dicatas à reliqua turba segregare sole-
bant, ne antequam offerrentur in alium eumq; profanum usum
traherentur. Sic Exod. XX, 11. Sabbatum à DEO sanctificatur. &
cap. XIII, 12. Agnus erat sanctificandus, h. e. à turba reliquarum o-
vium separandus. Ita Num. XV, 19. Lev. VIII, 10. Jerem. XII, 3.
Joel. I, 4. nihil itaque hic de sanctificatione à peccato origin.
Hieronymus autem disertè statuit, denotari hic vocationem,
ut non necessum sit sanctitatem internam statuere. Verba ejus
sunt hæc: Quod sanctificatur in utero, juxta illud apostoli ad Gal. 4.
debemus accipere: Postquam autem placuit ei qui me segregavit de
utero matris mee & vocavit per gratiam suam, ut revelares filium*

*suum in me, ut Evangelizarem illum in Gentibus. Johannes quoque
 Baptista sanctificatur in utero & Sanctum Spiritum accepit & move-
 tur in vulva & per os matris loquitur. Idem igitur hic denotari
 Hieronymus censet, quod de se Paulus ait ad Gal. I. v. 15. se ex utero
 Matris segregatum esse, nempe ad prædicandum Evangelium, ut ex-
 plicatur Act. XIII. 2. Sermo autem qui ex Chrysost. de Jeremia
 citatur, suppositivus est nec tanto Patri adscribendus. Ac
 si tandem Sanctificatio spiritualis extraordinarie Jeremiae
 contigisset in utero matris, quod de Johanne Baptista negare
 nemo potest: non tamen sequeretur eum ante hanc sanctifica-
 tionem in ipsa conceptione peccato Originis plane caruisse,
 vel post eam nullas reliquias ejusdem retinuisse, utrumque
 enim cum sanctificatione concepti Embryonis optimè con-
 sistere potest. Figmentum verò Weigelianum Pl. LI. & alij
 Scripturæ dictis contrarium; cum non hic de parentum, sed li-
 berorum conditione quaratur, eadem facilitate qua assertur,
 rejicitur.*

QUÆSTIO VII.

*An Sanctorum liberi ab hoc effato
 prophetico eximendi?*

*Calvinus quiq; ejus sententiam amplectuntur, non dubi-
 tant affirmare, Nos negamus, freti omnibus ijs Scripturæ dictis,
 quæ testantur omnes homines in peccatis conceptos, Psal. LI. 7.
 Nullum esse mundum, Job. XIV. 4. Nullos esse justos, sed omnes peccasse.
 Psal. XIV. 2, 3. Rom. III. 12, 23. Paveus quidem & nonnulli alij
 hanc sententiam & accusationem, ut à se suisq; amoveant, ne-
 gant, cuiquam suorum in mentem venisse. Sed negant illud
 I. contra verba manifesta, ita enim Calvinus Comment. in Geni
 cap. III. Quicquid donorum nobis in Adæ persona contuler. t. DEUS,
 potuisse jure optimo auferre, cum ille impiè deservit. Neque opus est
 confugere ad veterum illud quorundam figmentum, quod anima ex tra-
 duce oriatur. Neque enim Naturaliter ex Adæ prole corru-
 ptionem traxerunt posterij, sed id potius ex DEi ordinatione pendet.
 Idem lib. 4. Institut. c. 15. sect. 22. Non ideo baptizantur fidelium pa-
 rentum*

*ventum liberi, ut filij DEi cum primùm fiant, qui antea alieni fuerint ab Ecclesia; sed solenni potiùs signo in Ecclesiam ideo recipiantur, quia promissionis beneficio jam ante ad Christi corpus pertinebant. Petrus Martyr Tom. I. L. CC. Col. 155. Habent itaque Infantes primùm Electionem s. Predestinationem, habent promissionem, ac ex fidelibus nascuntur, & cum jam sint in fœdere à DEO adoptati & iustificati, jure meritoq; tinguntur. Beza vol. 1. f. 256. oportet prius adoptatum esse à DEO, quàm aliquis vitæ baptizari possit. Idem part. 2. Resp. ad Colloq. Momp. pag. 206. Nec piorum Infantibus primus ad salutem aditus est Baptismus, sed ipsa ex piis parentibus propagatio. Ubi sanè non possunt confugere ad distinctionem de sanctitate interna & fœderali s. Ecclesiastica, cum disertis verbis, & in terminis, ut ajunt, contrarium affirmant. Deinde si fœderalem s. Ecclesiasticam sanctitatem intelligerent, liberi Sanctorum haberent tantum potentiam acquirendi jus ad Ecclesiam, & vitam æternam. Disertè autem alibi profitetur, eos non habere tantum potentiam; sed actu esse in numero filiorum DEi ante Baptismum. z. Contra Hypotheses. Existimant enim per Baptismum, non conferri infantibus donum *ipso factis*, adoptionis, regenerationis & salutis, sed tantum illis qui ex absolute decreto jam tunc in gratiâ sunt per Baptismum hæc dona significari vel & obsignari, Beza part. 2. Col. Momp. pag. 102. Item hereditario jure secundum promissionis formulam jam à matris utero in fœdere contineri. Galv. l. 4. Instit. c. 16. sect. 24. Nascitur etiam membra Beza part. 2. Respons. ad Colloq. Mompelg. pag. 103. Non indigere illa specie renovationis. Idem ibid. æterna vitæ jus ex piis parentibus nascendo illis fuisse acquisitum. Idem pag. 129. Tantum abest ut ex piis nasci nihil faciat ad Regni colorum consecutionem. Idem pag. 130. Tandem patres credentes liberis suis jus Christianæ civitatis sua fide acquirere, Quorum neutram sine interna sanctimoniam consistere potest, quippe sine qua nemo DEU M videbit, Hebr. XII, 14. Nos breviter respondemus: Concedimus illis sanctitatem fœderalem, quatenus infantibus Christianorum, à primo statim nativitatis momento patet aditus ad DEi fœdus per Baptismum, non verò quòd ante Baptismum actu in fœdere DEi sint comprehensi.*

Calvi-

Calviniani autem cum afferunt quosdam infantes nasci sanctos, tum simul negant omnes homines nasci cum peccato: Opponuntur enim hæc invicem; Nasci cum peccato & nasci cum sanctitate. Item absque Baptismo non posse ingredi in Regnum cælorum & omnes qui ex Christianis parentibus nascuntur, esse sanctos coram Deo, & posse ordinari ingredi in Regnum cælorum, etiamsi nondum ex aqua sint renati: Inò Baptismum non esse primum ad salutem aditum infantibus piorum. His autem tam audacibus Calvinianorum assertionibus opponimus 1. Generalia Scripturæ effata, *Gen. V. 33. Jobi XIV. 4. Psal. LI. 7. Jobi III. 5.* Inprimis autem verba in nostro textu: *Non esse sanctum, ne unum quidem.* 2. Effectus iste, sanctitas nempe, non nisi mediis ordinariè positis existit. Etsi enim extra ordinem communem quandoque Deus homines regenerat & sanctificat, ut Infantes in deserto mortuos, Johannem &c. Ille tamen extraordinarius modus à nobis absque expresso Dei verbo non est confingendus, aut ad omnes infantes Christianorum extendendus. 3. Exempla Ecclesiæ V. T. idem evincunt. Ideò enim Deus ordinarium medium in salvandis infantibus, circumcisionem nempe, adhibuit, ut per illud sanctificarentur & in fœdus illud Dei reciperentur. 4. denique quod quidam excipiunt, Infantes quidem sanctos non esse; sed obnoxios peccato & iræ, si considerentur secundum communem naturæ ordinem; non autem si secundum singularem fœderis, gratiæ, promissionis & electionis rationem, principium petunt: Scriptura enim istos duplices modos (uti jam demonstravimus) prorsus ignorat, sed contra, omnes in universum & singulos peccato obnoxios esse testatur.

MEMBRUM

MEMBRUM TERTIUM

Aphorismos practicos continens.

Multi sunt, quæ ex hoc Psalmo, partim ad doctrinam & informationem, partim etiam cohortationem & consolationem poterant deduci, verum ne numerum Theſium diſputatio noſtra excedat, pauca notabimus adhuc ad uſum 1. *Informatorium.* 2. *Adhortatorium.* 3. *Conſolatorium.*

1.
Uſus informatorius.

Proponitur nobis in primâ hujus Pſalmi parte I. *Miſera illa & abominanda natura humane corruptio*, quam non ſibi tantum Protoplaſti ſed & poſteris ſuis attraxerunt. *Abominabiles Deo facti ſumus, verſamur in deſideriis carnis noſtræ, facimus voluntatem carnis & cogitationum*, Eph. II, 3. *Tenebris obſcuratus eſt intellectus propter ignorantiam in mente*, Eph. IV, 8. *Nec ſumus idonei cogitare ex nobis ipsis aliquid* 2. Cor: III, 5. Cor, voluntas & omne ejus ſigmentum, eſt malum ab adoleſcentia. Gen: VI, 6, 12. cap: VIII, 22. Sicut & rectè Lutherus ait Praſ. Comm: Pſal. LI. *Peccatum eſt hoc totum, quod natum eſt ex patre*, non quidem ſubſtantialiter, ſed per intimam & totalem corruptionem. Agnoſce ergo miſeriam tuam, miſerrime mortalium, 1. *Ex Reuercatione*, non hominis alicujus, non Prophetæ, non Angeli, ſed ipſius DEI, qui proſpicit de cælo, & actiones hominum, omniaq; adeo facta & cogitata intuetur, obſervat & probè notat, quid ſit, & futurum aliquando ſit. Ita ante diluuium Gen: VI, 5. *vidit quod malitia hominum eſſet multiplicata in terra*, & cap. XVIII. *Deſcendit de cælo ut videat peccata hominum*. Sic vidit quoque afflictionem Populi ſui in Ægypto, Exod: III, 7. Omnia itaq; novit & nihil ipſum latec, Job. XI, 7. cap. XLII, 2. *Nulla cogitatio apud DEUM eſt abſcondita*, Pſal. XCIV, 11. *Omnia nuda & aperta ſunt oculis ejus*, Hebr: IV, 13. Et rectè Ethnicus Poëta:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῦς καὶ πάντες νόητους.

Non quidem more noſtro ille, ait *Sanctus Auguſt.* lib. II. de Civ. D. c. 21. *vel quod futurum eſt proſpicit, vel quod præſens eſt aſpicit, vel quod*

quod prævritum est respicit; sed alio modo quodam à nostrarum cogitationum consuetudine longè lateq; d' verso. 2. Ex Descriptionis gravitate, horrenda illa vox est, quæ stultos & abominabiles DEO omnes homines pronunciat. Inde enim factum ut à conspectu DEI gratioso plane projecti simus. S. mille (ait Chrysof.) aliquis ponat Gebennas, nihil tale dicturus est, quam à beata illius gloria honore propelli. Omnes inde vires prostratae, conceptio & nativitas inquinata, & antequam nascimur, contagio maculamur, antequam usuram lucis, originis ipsius excipimus injuriam, in iniquitate concipimur, Ambros.asserit in Apol. David. c. 11. Anima & intellectus cocitate & ignorantia laborat, tenebris est obscuratus, Ephes. IV, 18. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus, stultitia enim sunt ei, 1 Cor. II, 14. Voluntas quoque depravata, ita ut non sit qui DEUM quærat aut ejus voluntatem faciat. Breviter ut dicam, à planta pedis usq; ad verticem nulla sanitas inveniri potest, Esa: I, 6. 3. Ex Descriptionis Universalitate. Omnes à via DEI declinaverunt, omnes inutiles facti sunt, nemo est qui faciat bonum ne unus quidem. Omnes nos participavimus de actu illo peccaminoso, nemo nostrum dicere potest, mundus sum corde, purus sum à peccato, Prov: XX, 9. Omnes enim peccavimus. Omnes desistimus gloriâ Dei, Rom. III, 23. Inde est quod sanctissimi quiq; illud ingeminant passim, se esse in peccatis conceptos, sic David Psal. LI, 7. in iniquitate formatus sum & in peccato fovit me mater mea, ab occultis munda me. Psal: XIX, 13. Ps: XX, 6. Ps: CXXX, 1. & c. Paulus quoq; Rom: VII, 14 quamvis esset renatus, fatetur tamen, se esse carnalem, venundatum sub peccato. & vers: 17. Peccatum quod in se habitat operari malum. Multa per conditionem communis nobis originis, ne ipsis quidem defuit Apostolis, ait Hilar. in cap. VII. Matth.

II. Proponitur quoque hic nobis testimonium providentiæ Divinæ. DEUS enim non otiosus in cælo absidet, sed quæ in toto hoc universo aguntur, novit pariter & moderatur. Collige istud 1. Ex DEI habitu, qui tanquam in sublimi quâdam speculâ & cælorum vertice constitutus desuper observat, quæ apud nos geruntur. 2. Ex accurata ejus observatione. Ubique enim oculus ejus est acutissimus, directus, & ad facta & cogitata hominum

num

num ὁμοῦς Θεὸς ὁφθαλμὸς εἰς τὰ πάντα ὁραῖν, dicebat Græcus Poë-
 ta, Ille abscondi. um nostrum ponit in illuminatione vultus sui, Psal:
 XC, 8. Totus oculus est, quia omnis videt, ait August: super Psal:
 CXXVI. 3. Ex diligenti eius inquisitione, ut videret num esset
 intelligens aut requirens DEUM, Pf: VII, 10. Hoc est, abditissima
 quæq; in eis cognoscit; imò & cogitationes hominum, Psal:
 XCIV, 11. atque id longè ante, Pf: CXXXIX, 2. easq; exactiùs
 prospicit & cognoscit præ omnibus hominibus Epicuri qui-
 dem vox est; quid nosceret DEUS fortis? an per caliginem judica-
 ret? densa nubes latibulum sunt ei, ut non aspiciat; & ambitum celo-
 rum obambulat, Job XXII, 13, 14. Deus propter summam beatitudi-
 nem rerum humanarum cura nullâ tenetur, sicut Velleius apud
 Ciceronem lib. 2. de Nat. Deor. Epicuri sententiam pluribus ex-
 ponit. Impius quoque in corde dicit, Non est DEUS: non videbit
 Dominus, nec attendet Dominus Jacob, Pf: XC V, 7. Nos autem qui
 Christo nomen dedimus de creatore nostro longè rectiùs sen-
 timus. Omnia per veritatem DEI sunt constituta, & sapientia à jus
 gubernantur, ait Iren. l. 2. c. 53 p. 54. Et Damasc. l. 2. de Orthodoxa
 Fide c. 99. υἱὸς ὁ Θεὸς ἐστὶ φύσει ἀγαθὸς καὶ σοφός. ὡς ἐν ἀγαθῷ
 ὡρενοεῖ, ὁ γὰρ μὴ πρῶτον σοφὸς ἀγαθός. ὡς τὸ σοφὸς ἀεὶ ἐστὶ τῶν ὄντων
 ἐπιμαλῆς, ὁρῶντο. *orum, que sunt carum gerit.*

II.

Ufus Adhortatorius.

Multa magna; sunt peccata & talia ac tanta, ut DEUM ipsum
 infensum nobis reddant; quare documentum hic capiamus, ut
 ea 1. agnoscamus. Cognitio enim morbi (ut vulgo dicitur) est ini-
 tium Medicinæ. Sæpè oculos nostros arctissimè conclusos te-
 net Sathanas, ne magnitudinem ac turpitudinem peccati vide-
 re possimus, imo adeò extenuat, ut filo tenuius, plumâ levius &
 umbrâ inanius cunctis videatur, donec tandem illud exaggeret,
 ut velut densâ quadam nube objecta, ab intuitu Divinæ mi-
 sericordiæ homines impediatur. Peccatum recens blanditur, pa-
 tratum dormit, evigilans occidit, pii veteres dicere solebant.
 Quemadmodum venenum ob dulcedinem suam, avidè pri-
 mum hauritur, mox omnia turbat viscera & mortem infert, ni-
 si alexipharmaco quodam homini succurratur: Sic peccatum

carni nostræ admodum dulce est, sed mortiferos aculeos in con-
 scientia relinquit, excitat tumultus mentis & æternam infert
 mortem, nisi divino beneficiorum Christi alexipharmaco ho-
 mini succurratur. Quemadmodum item serpens facie blan-
 ditur, sed caudâ venenum instillat; sic peccatum primâ qui-
 dem fronte blandum se præbet nobis, sed perpetratum vulne-
 rat & occidit animam. Igitur ea secundo detestemur. *Fuge*
à peccato, inquit *Sirac. c. XXI, 2. tanquam à serpente: Nam si accesseris*
ipsum, mordebit te. Dentes leontis sunt dentes ejus, tollentes animas homi-
num: Similis gladio ancipiti est omnis iniquitas, plaga illius non est cu-
ratio. Peccatum cubat ad ostium Gen: IV, 7. hoc est, in tali loco, in
 quo facile excitatur, sicut canis catenarius somnum aliquan-
 diu ad ostium simulat, sed ex improvviso adortur ingredientes.
 Sic Cain cum fratricidio maculatas manus haberet, audax &
 confidens erat, sed postea admonitus à Deo, tanta peccati mo-
 les, ut ne quid remitti posset ipsi videbatur. Sic Judas tam alto
 sopitus erat securitatis veterno, ut nullis admonitionū punctu-
 ris à Christo adhibitis excitari potuerit, donec conscientia faci-
 noris perpetrati è somno demû evigilaret, & angore animi cre-
 scente, destitutus omni solatio, laqueo vitam finiret. Dilpiciam-
 us igitur probè, ne malum hoc connatum multis contra con-
 scientiam peccatis tandem incurabile evadat, & mortem æter-
 nam certo certius acceleret. Carnem igitur *crucifigamus cum*
 suis affectibus & cupiditatibus ad Gal. V, 24. Ac mundemus nos ab
 omni inquinamento carnis & Spiritus perficientes sanctissime a-
 tionem in timore Dei &c. 3. *DEI* *concurso Curam & Providen-*
tiam celebremus, & verâ animi pietate veneremur. Quippe
 quæ magna est & super omnes creaturas se extendit. *Magna;*
 quod non tantum hominum opera novit, sed & mala futura
 scit & ad bonum finem dirigit. *Ille fecit mundum & omnia quæ*
 sunt in eo Act. XVII, 24. & adhuc conservat, *dat omnibus vitam*
 & inspirationem & omnia v. 25. *Anselmus*, sicut *nihil factum est, inquit,*
 nisi per essentia Divinam, & nihil viget nisi per ejusdem potentiam ser-
 vatricem. Ad *universa* quoq; se extendit. *Omnia enim in ipso*
 consistunt Col. I, 17. *Portat omnia verbo virtutis sua* Hebr. I, 3. *Am-*
 brof. l. 1. de Offic. cap. 13. rectè: Nihil omnino eorum quæ facta sunt
 sine

Et quæ sunt DEUM fugit, sed per illius providentiam unum quodq; & habitum & numerum & quantitatem accipit. Bruta ipsa animalia sive naturali instinctu, sive alia ratione sentiunt & agnoscunt providentiam; divinam Psal. CIV, 27. *Omnia à Te expectant, ut des eis escam &c.* Ps. CXLII, 8. Homo hæc si non attendet. num ferendum foret.

III.

Ufus Consolatorius

Largos quoq; ex hoc Psalmo Consolationum rivulos deducere potes, quicunq; te peccato oneratum esse sentis. 1. *Contra peccatorum gravitatem.* DEUS non adeo pronus est ad iram, sed expectat tuam conversionem, non statim punit postquam vidit te in peccatis hærentem. Noli igitur animum despondere, & de gratia & misericordia DEI desperare, sed utilissimam *Gerfonis* regulam observa: *Ante peccatum cogita divinam justiciam, ne pecces, post peccatum commissum cogita divinam misericordiam, ne desperes.* Non tantum prospicit DEUS ut puniat, sed etiam ut misereatur. Si multa sunt peccata tua, copiosa ejus est miseria: Si magna est miseria tua, major est ejus misericordia. Commisisti tu unde dmnari possis, non tamen omisit DEUS, unde te sanare possit. Noli ut de te affirmari verè possit quod *Augustin.* in Ps. 50. scribit *Multi volunt cadere cum Davide, nolunt autem surgere cum Davide. Non cadendi sed resurgendi exemplum in illo nobis est propositum, audiant, qui non ceciderunt ne cadant, audiant qui ceciderunt ut surgant. Non sit delectatio minorum lapsus majorum, sed sit tremor minorum lapsus majorum.* 2. *Contra crucis varietatem.* Gaude verò etiam, o homo, qui sub calamitatibus variis & eruce ingemiscis. Nam Dominus de cælo prospicit, & novit tuam, afflictionem. Omnia videt & throno Majestatis, ex quo *humilia respicit & de stercore erigit pauperem, ut collocet eum cum Principibus populi sui.* Ps. CIII, 7. 8. Absq; ejus voluntate ne *capillus quidem ex capite tuo decidere potest.* Luc. 21, 18. Noli sollicitus esse dicens: *quid edemus &c.* Matth. 6, 31. Pater tuus celestis hæc omnia videt & novit. Tandem quoq;

certissimè spera omnia, mirabili ejus consilio tibi in bonum
tandem eventura. Concludimus cum *B. Aug. ff. l. 3. Conf. c. 11.*
O tu bone omnipotens, qui sic curas unumquemq; nostrum tan-
quam solum cures, & sic omnes tanquam singulos!
Tibi sit gloria in secula.

Eximio Dn. Respondenti

M. GODTFRID CHRISTIANO BOSIO SS. Theol.
Candidatò, amico suo perquam dilectò S.

EUSEBIUS studia se dant quoq; nobilis ortus,
Et clari juvenes generis; gymnasmatà restor
BOSIADÆ, Cathedris lato data sidere nostris.
Et cur dedecet generoso sanguine natos
Hoc studium? quod nec Regum disademata sternant,
Nec dedignatur rutili gens flammae cali,
Qua lustrare oculis avert hæc mysteria, JHOVAM
Humanos indutum artus, ut vulnera passis
Contareret pedibus Caput infernalis Echidna.

Perge hoc, perge sacrum studium decurrere, BOSI,
Atq; ad propositum velox contende brachium;
Sic Doctoralis te Cinget adorea tandem,
Jmò triumphali Cælo donabere Lawu.

Sic vovet, sic sperat gratulabundus

PAULUS RÖBERUS D. Prof. Past.
& Superint. Witteb.

Plures ex Psalmis enodas, BOSE, furores,
Quos contra Dominum gens maledicta fruit.
Res bene succedet, LYSERO Præsides scandas
Intrepidus cathedram; fama labore venit.
Post quos discessus animo meditaris, id unum
Laudet ut hæc semper te Witteberga, dabit.

Ita suo perveteri amico Academico

M. MICHAEL WENDELERUS P. P.

AD

AD
DN. RESPONDENTEM.

S Candis, Amice Bofi, cathedram spiramine sacram
Auspice divino, dogmata sacra probans.

*Ardua moliris, pro religione fide;
Prælia dum misces, arte perite miles.*

Pugna, causa DEI est, sanctus stimulabit en intus

Accensum flammis spiritus usq; novis,

Ast ego victorem sic te mihi spondeo letum,

Vinces impugnâ, & post quoq; victor eris.

restanda amicitia

scrib.

& Dn. M. Resp: abiturienti

fausta & prospera quoq;

prec.

M. Johannes Dürrius

Fac. Phil. Adjunctus.

Quæ peccavit Adamus, idem meruere nepotes,

Ipsaq; posteritas crimina morte luit.

Cum tanti pomum fuit, & malefuada voluptas,

Et vili pomo vilior ipse Deus.

Hinc animum mentemq; graves tenuere tenebræ,

Perpetuusq; intus pectora terror habet.

Hinc subijt gravis ira DEI, successit & ira

Livor, & ultrices invalere Dæ.

Hinc natura reos poscit, cœlumq; Deusq;

Et pœnam à nobis terra polusq; capit.

Ista doces, BOSI, quæ si nos porro docebis,

Ingenio invenies præmia digna tuo.

Fausti ominis & amicitia

ergo scripsit

M. Johannes Meisnerus Torg.

Unica permultis tantum cumulas se voluptas,
Auri, fulgenti quantum vehit Hermus in undâ,
Congestis opibus ipsum superasq; Crœsum.
Ast tibi mens longè mellor, *Saavisime Boss,*
Dum volvis sacros libros noctesq; diesq;,
Atq; studes famam doctis extendere chartis.

*Eximio Dno M. Respondenti
Amico foavissimo
f.*

M. Zacharias Herrmannus
Vratislaviensis,

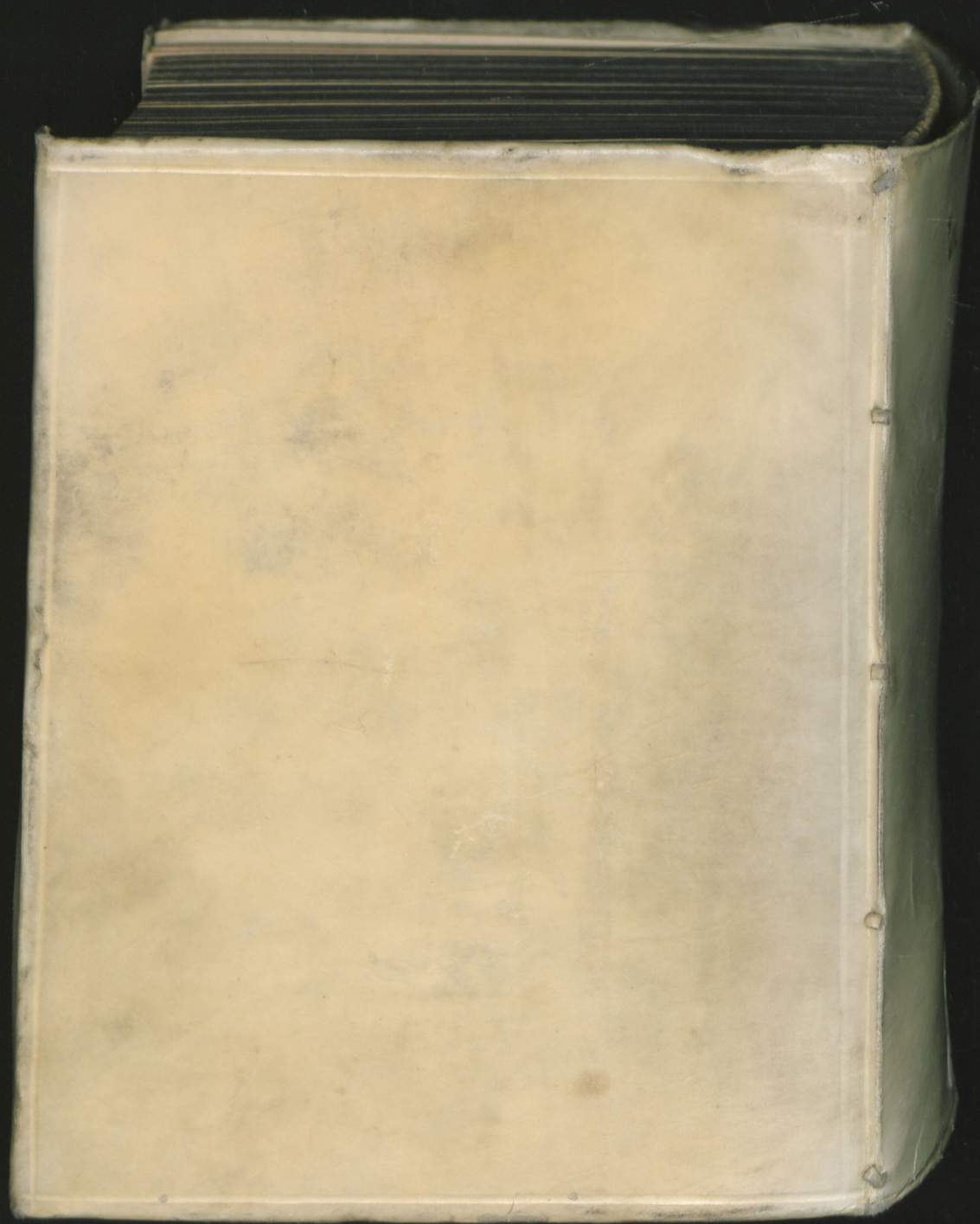

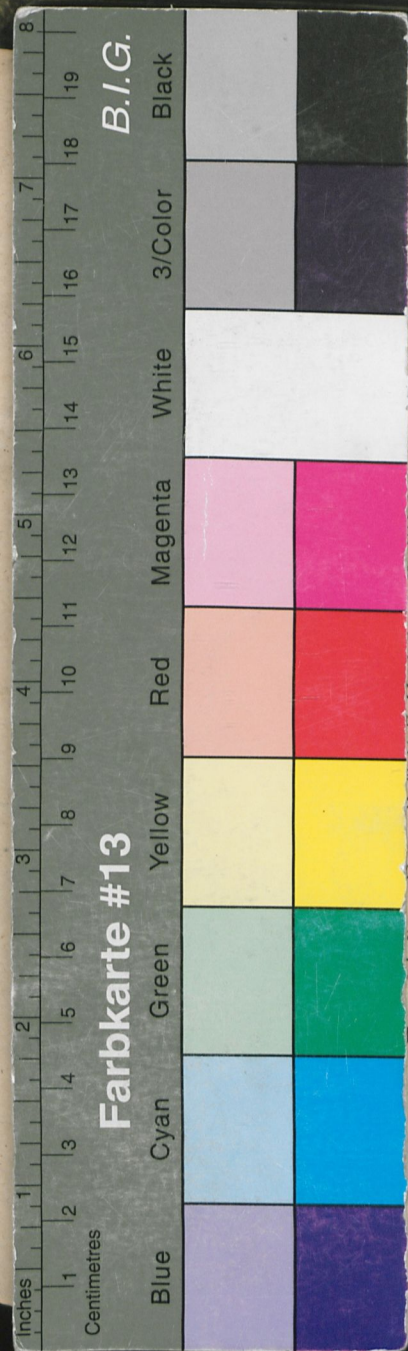
Elencbis tractationum hoc volum: comprehensivum.

1. BECCERI analysi Psalmi secundi.
2. GESNERI oratio primatum Romani Pontificis.
3. HUNTERI Theorata tria ex Jobann: 1. 29.
4. FÖRSTERI medulla capit: ss. Sai:
5. Eiusd: Disputationes V. in c. ss. Sca:
6. WINKELM: Dissut: ex Jobann: III. 16.
7. Eiusd: Diss: ex Jerem: 23. 24. 5. 5. 7. 8.
8. MATHEI orationibus oraculi Apostolici 1. Jobann: 1. 7.
9. THUMMI Epi Libi dicti Paulini Coloss: 29.
10. FROXYSEANU Diss: de 7 Verbis Chri novissimis: Autor BARNABEWLVS.
11. SCHMIDT Epi Libi dicti Evangelici Lic: XI. 28.
12. Eiusd: de peccato Confess: penitentiali ex Job: 24. 13.
13. BERGU de libro Provb: IX. 22 - 21.
14. HÖFFNERI de primigenia hominis conditione, ex Gen: 1. 26. 27.
15. WILHELM: LYSERI diaboresus oraculi Iher: 1. 29.
16. Eiusd: Replicatio Ps. 14. 1. 2. 3.
17. Eiusd: de Anti: Christo ex 2. Theosal: 2.
18. BULFEL Epi Libi dicti Hof: XIII. 9.
19. HÜLSERMANI meditatio ad dictum Rom: IV. 28.
20. LANGII protueangelium, Genes: 3. 15.
21. Eiusd: Jesus typicus in sacrificiis veteris testamti.
22. MARTINI assercionis Theologic: de curia ad locu Jerem: XXXI. 31 - 34.
23. HEARICI mysteria oeconomia ex dicto ad Coloss: 29.
24. CUNDISII exercitiales: Theol: ex Sca: 49. 22. 23.
25. Ziegra expositio Psalmi Di:
26. LANGGE septem verba Christi.
27. KUNZE Dissut: ex 1. Tim: 3. 16.
28. Eiusd: de Consolatione dominis ab infidelitate ad folem.
29. GERHARDI Cyrius.
30. OLICARII lumen gentilium Lic: II. lectionationu.
31. Programma ex Jer: 49. 11. 12. Aliud ex Apocal: 1. 4.
32. Bill Philologia in Epi: 1. 4.
33. BOSLI Evangelium angethemate de Jansen, Guel: 1. 6. 7. 4. 9.
34. ALBERTI misticis divinae Avel: 2. 28. 29.
35. NICKONI de Christi devotio, quereia, Matth: 27. 46.
36. THICONS Diss: ex 1. Corinthe: 2. 14. 15.
37. NEXCKERII Exerdit: Theolog: ad Rom: IX. 31. 32.

Ung II 18

VD 17
E

p)

MINE JESU!
...um commatum P sal. XIV.

mens in corde t DEUS &c.

...uam
RESIDE
...do, Amplissimo, Excel-
...simoq.

MO LYSERO

celeberrimo, Alumnorum Elect.
latis Theolog. p. t. DECANO,
, Promotore & Affine
antia cultu atatem
iendo

publico submitit
istianus Bose Lips.

in Auditorio Majori
atutinis.

ERGÆ,
HNERI, Acad. Typogr.
MDC XLI.

